

SUOMEN
ILMASTOPANEELI
The Finnish Climate
Change Panel

OSALLISTAMINEN ILMASTOPOLITIIKASSA

MARJA JÄRVELÄ, TIMO LANKI, ILKKA RATINEN, TEEA
KORTETMÄKI, SUVI HUTTUNEN, ANNI TURUNEN

Suomen ilmastopaneeli
Raportti 1/2018

Sisällys

Esipuhe	2
1. Johdanto	3
2. Osallistamisen käsitteet	5
2.1 Osallistaminen ja osallistuminen.....	5
2.1.1 Keitä osallistetaan?	5
2.1.2 Osallistamisen ja osallistumisen tasot	6
3. Osallistamisen tavoitteet ja keinot ilmastopolitiikassa	8
3.1 Miksi osallistaminen on tärkeää ja mitä sillä tavoitellaan?	8
3.2 Sosiaalinen hyväksyttävyys	8
3.3 Osallistaminen ja ilmastokasvatus	10
3.4 Demokratia ja ilmastopolitiikka	10
3.5 Osallistamisen toimijat ja keinot.....	11
3.5.1 Osallistaminen kunnissa	11
3.5.2 Ilmastokasvatus keskiuomalaisissa yrityksissä	12
3.5.3 Järjestöjen ääni ilmastotoimissa	14
4. Terveys, hyvinvointi ja ilmastotoimet	17
4.1 Miksi ja miten ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutukset tulisi huomioida?.....	17
4.2 Osallistaminen sosiaali- ja terveyssektorilla	19
4.2.1 Osallisuus	19
4.2.2 Osallisuus ja osallistumisen kokemus	20
4.2.3 Osallistaminen prosessina sosiaalisen osallisuuden näkökulmasta.....	21
4.2.4. Kestävän hyvinvoinnin haaste ilmastotoimille	22
4.3 Ilmastotoimien keskeiset aihealueet	23
5. Hyvinvointivaikutusten arviointi	25
5.1. Ilmastopolitiikan arviointi	25
5.2 Ilmastopolitiikan hyvinvointivaikutusten kriteerit työryhmäkeskusteluissa ja kirjallisuudessa	26
6. Johtopäätökset	30
Lähteet	33
Liite 1. Osallistaminen ilmastopolitiikassa –työpajojen prosessikuvaus	41
Liite 2. Työpajoihin osallistuneet organisaatiot	44

ESIPUHE

“Osallistaminen ilmastopolitiikassa” -hankkeen tarkoituksena oli selvittää, mitä osallistamisella tarkoitetaan ilmastopolitiikan yhteydessä. Hankkeessa on selvitetty käsitteellisesti ja empiirisesti eri toimijoiden osallistumisen tavoitteita ja keinoja ilmastopolitiikassa painottaen erityisesti ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutuksia sekä niiden arviointia. Tässä raportissa käsitellään siis osallistamisen käsitettä; osallistamisen tavoitteita ja keinoja ilmastopolitiikassa; terveyden, hyvinvoinnin ja ilmastotoimien kytköksiä sekä ilmastopolitiikan hyvinvointivaikutusten arviointia. Raportin lukuun 6 on kirjattu hankkeen johtopäätökset ja suositukset, jotka on hyväksytty Ilmastopaneelin kokouksessa 19.6.2018. Hankkeen tuloksilla on merkitystä arvioitaessa ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutuksia laajassa väestössä sekä eri toimijatahojen mahdollisuutta osallistua tulevien ilmastotoimien suunnitteluun ja vahvistamiseen.

Hankkeen aluksi vuonna 2016 toteutettiin kirjallisuuskatsaus osallistamisen käsitteestä. Tämän lisäksi hankkeessa toteutettiin kaksi pro gradu -tutkielmaa, toinen valtio-opin ja toinen kasvatustieteen oppiaineessa. Molemmat tutkielmat valmistuivat loppuvuodesta 2017. Hankkeen ytimessä oli kolmen työpajan sarja, jonka teemat kohdentuivat ilmastotoimien terveys- ja sosiaalipoliittisiin näkökulmiin. Ensimmäisen työpajan (28.3.2017) aiheena olivat ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutukset, toisen työpajan (10.10.2017) aiheena ilmastotoimien sosiaalinen hyväksyttävyyden terveyden ja hyvinvointivaikutusten kannalta ja kolmannessa työpajassa (7.2.2018) käsiteltiin osallistamisen visioita terveyden ja hyvinvoinnin alueella. Työpajoihin keskustelemaan kutsuttiin asiantuntijoita julkisesta hallinnosta, asiantuntijaorganisaatioista, yliopistoista ja järjestöistä. Työryhmä haluaa kiittää työpajoihin osallistuneita arvokkaasta panoksestaan hankkeen onnistumisen kannalta.

Hanketta koordinoi Jyväskylän yliopisto ja työpajasarjan toteutuksesta vastasi THL. Hankkeen päätutkijana toimi professori emerita Marja Järvelä (JY). Lisäksi tutkimusryhmään kuuluivat johtava tutkija Timo Lanki (THL), apulaisprofessori Ilkka Ratinen (LY), tutkijatohtori Teea Kortetmäki (TaY) sekä yliopistonlehtori Suvi Huttunen (JY). Tutkimusavustajana toimi Anni Turunen (JY). Työpajasarjan toteutuksessa mukana oli tutkija Taina Siponen (THL). Pro gradu -tutkielmat kirjoittivat Hannaleena Jokihaara (JY) sekä Tero Föhr (JY).

1. Johdanto

Tämä raportti selventää osallistamisen ja osallistumisen merkitystä ja tapoja, sekä kytkee nämä ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutusten kontekstiin, jossa aihetta ei ole juuri aiemmin käsitelty. Osallistaminen on mainittu ilmastolain 609/2015 ensimmäisessä pykälässä. Ilmastolain mukaisesti lainvalmistelijoiden tulee tukea kansalaisten osallistumista Suomen ilmastopolitiikan suunnitteluun sekä ottaa huomioon minkälaisen vastaanoton suunnitellut ilmastotoimet eri sidosryhmissä ja kansalaisten keskuudessa saavat. Ilmastopaneelin osallistamishankkeessa osallistamisella tarkoitetaan lähtökohtaisesti eri sidosryhmien ja kansalaistahojen mukaan ottamista ilmastopolitiikan valmisteluun ensi sijassa julkisen hallinnon piirissä ja julkisen hallinnon kehityksessä.

Osallistamiseen liittyvien käsitteiden selventäminen parantaa ymmärrystä siitä, mitä osallistamisella ja osallistumisella voidaan tarkoittaa. Tämä ymmärrys myös mahdollistaa yhteisen neuvottelun siitä, miksi osallistuminen on tärkeää, millaista osallistamista on syytä tavoitella, ja milloin osallistamisen voidaan sanoa onnistuneen. Ilman riittävää käsitteellistä ymmärrystä osallistaminen jää helposti korulauseiksi, mikä onkin ollut tutkimuskentällä yleinen kritiikin aihe.

Ilmastopolitiikka ja varsinaiset ilmastotoimet ovat tulosta monien osallistujien yhteistoiminnasta. Osallistamiskeskustelun toimijat jakaantuvat osallistajiin ja osallistujiin (osin limittäin): esimerkiksi julkinen sektori, järjestöt, ammattiryhmät ja yritykset voivat osallistaa kansalaisia tai yhteisötason toimijoita. Ilmastopolitiikassa puhutaan usein asianosaisista tai sidosryhmistä (stakeholders), joita pyritään osallistamaan jo politiikkasuunnitteluun tai politiikan toteuttamiseen. Osallistamisen tavat ja tavoitteet riippuvat huomattavasti siitä, keitä osallistaminen koskee ja mikä sen tavoite on.

Osallistamishankkeen aikana nähtiin tärkeäksi selvittää tarkemmin osallistumista kolmen eri toimijaryhmän (kunnat, yritykset ja järjestöt) osalta. Kuntien ja yritysten kohdalla selvitykset toteutettiin kahtena pro gradu -tutkielmana. Hannaleena Jokihaara (2017) rajasi toimijatason kuntatasolle ja selvitti kuntien näkökulmia ilmastopolitiikkaan osallistumisesta. Tero Föhr (2017) puolestaan päätyi kyselytutkimuksessaan rajaamaan toimijat keskisuomalaisiin yrityksiin, sillä tutkielmassa haluttiin samalla selvittää, kuinka yritykset voisivat osallistua yliopistossa tehtävään ilmastokasvatukseen. Föhr tutki myös keskisuomalaisten yritysten suhdetta ilmastomuutokseen.¹ Opinnäytteiden lisäksi hankkeen kolmessa työpajassa keskusteltiin asiantuntijoiden, hallinnon ja järjestöjen edustajien kanssa näiden tahojen näkemyksistä ilmastotyöhön osallistumisesta. Kuvaus työpajoista on raportin liitteenä (liite 1). Työpajasarja oli omaleimainen prosessi, jossa luotiin vuorovaikutusta ja verkostoitumista toimintatutkimuksellista menettelyä soveltaen. Ensimmäisessä työpajassa liikkeelle lähdettiin ongelmien kartoituksesta asiantuntijapaneelikeskustelujen avulla. Seuraavissa työpajoissa käsitteiden prosessointia laajennettiin lisäämällä osallistujalistalle niitä tahoja, joilla on tai voisi olla suuri merkitys valmisteltaessa ilmastotoimia kestäväen hyvinvoinnin

¹ Aineistonaan Jokihaara käytti lakitekstejä, kuntien ilmastopoliittisia asiakirjoja sekä kuntien viranhaltijoiden tutkimushaastatteluja, jotka hän analysoi diskurssianalyttisesti. Föhrin aineistona toimi keskisuomalaisten yritysten toimitusjohtajille tai yrittäjille lähetetty kysely, jonka vastaukset analysoitiin tilastollisin menetelmin.

näkökulmasta. Tavoitteena oli myös lisätä vuorovaikutusta ja tarkastella sen ehtoja keskustelemalla ilmastotoimista uusilla teema-alueilla ja osin sellaisten toimijoiden piirissä, jotka eivät vielä ole osallistuneet ilmastotoimien valmisteluun. Hankkeessa saadut kokemukset vahvistavat käsitystä, että nykyisten informaatiokanavien paljouden keskellä tulisi perustaa sellaisia systemaattisia ja innovoivia monialaisia ryhmiä, jotka voivat kehittää keskeisiä käsitteitä ja linjauksia ajankohtaisiin tarpeisiin ja myös pidemmän aikavälin suunnitelmien tueksi. Esimerkiksi sarjoina toteutetut työpajat ovat oiva menetelmä ja luovat uusia edellytyksiä myös laajaan ja syventävään viestinnälliseen vaikutukseen Ilmastopaneelin toiminnassa.

2. Osallistamisen käsitteet

2.1 Osallistaminen ja osallistuminen

Kun puhutaan osallistamisesta, on hyvä tiedostaa laajempi käsiteperhe, johon osallistaminen liittyy. Ilmastotoimien yhteydessä tämä kattaa:

1. Osallistumisen, jossa toimija – kuten kansalainen, järjestö tai kunta – on aktiivinen ja osallistuu ilmastonmuutokseen liittyvään toimintaan joko a) poliittisessa mielessä tai b) ilmastotoimien tasolla (vähentämällä päästöjä tai edistämällä ilmastonmuutokseen sopeutumista).
2. Osallistamisen, joka voidaan ymmärtää julkishallinnon² toimintana kansalaisten tai muiden ei-julkishallinnollisten toimijoiden osallistumisen edistämiseksi (Jokihaara 2017, 4). Tämä osallistaminen voi edelleen liittyä joko a) poliittisiin prosesseihin tai b) ilmastotoimiin, josta ”kansalaisten saaminen ilmastotalkoisiin” on tyypiesimerkki.

Nämä termit eroavat hieman englanninkielisen käsitteistön jaottelusta, jossa ydinkäsitteitä ovat participation (liittyy politiikkaprosesseihin ja voi tarkoittaa sekä osallistamista että osallistumista) sekä laajempi engagement (viittaa itse ilmastotoimiin ja voi tarkoittaa näihin sitouttamista tai sitoutumista, mutta yhdistyy toisinaan myös politiikkaan). Osallistaminen on ilmastopolitiikassa verrattain uusi teema ja suurin osa aihepiirin kansainvälisestä tutkimuksesta on julkaistu vuonna 2012 tai myöhemmin. Toisaalta Valtioneuvosto teki Suomessa jo vuonna 2002 selonteon kansalaisten suoran osallistumisen kehittämisestä (Valtioneuvosto 2002), eli teema on kiinnostanut hallintoa jo selvästi aiemmin, ja se on ollut läsnä muun muassa valmisteltaessa ilmastolakia.

Osallistaminen ilmastopolitiikassa tarkoittaa siis keskeisesti tiettyjen toimijoiden osallistumisen tukemista ja edistämistä, jotta he voisivat olla aktiivisempia ilmastopolitiikan tai ilmastotoimien saralla. Tämä herättää kolme keskeistä kysymystä: Keitä osallistetaan? Millä tavoin heitä osallistetaan? Miksi osallistaminen on tärkeää? Osallistumisen käsitettä esitellään seuraavassa näiden kysymysten kautta.

2.1.1 Keitä osallistetaan?

Tutkimuskirjallisuuden participation-keskustelu ankkuroituu vahvasti demokratiaan eli kansanvaltaan: osallistuminen on demokraattinen perusoikeus tai tärkeää demokratian edistämiseksi ja kehittämiseksi. Tämän kontekstin vuoksi osallistaminen liitetään usein kansalaisiin, mutta myös asianosaisten/sidosryhmien (stakeholders), kuten kansalaisjärjestöjen, ammattiryhmien tai yritysten näkökulma on yleinen. Silloin keskeisenä ajatuksena on, että asianosaisten osallistaminen

² Myös esimerkiksi yritykset ja järjestöt voivat olla osallistajia, mutta tässä raportissa tarkastelun painopiste on raportin tarkastelukontekstin (politiikka) vuoksi julkishallinnon toiminnassa.

politiikkaprosesseihin lisää prosessien legitimizeettiä tai on jopa legitimizeetin ehto (esim. Bizikova ym. 2014; Bojovic ym. 2015; Fiack ja Kamieniecki 2017). Kansainvälisessä kirjallisuudessa osallistamisen käytäntöjä on kritisoitu siitä, että varsinainen osallistaminen on usein niissä hyvin vähäistä eikä kovin vuorovaikutteista (Braun 2010; Palm ja Thoresson 2014). Eri sidosryhmät eivät myöskään ole usein tasapuolisesti edustettuna (esim. Palm ja Thoresson 2014; Bizikova ym. 2014). Tilannetta voidaan pyrkiä kehittämään uudella osallistamisen tavoilla, kuten osallistumisen kynnyistä madaltavan sähköisen osallistumisen kautta (Bojovic ym. 2015).

Kansainvälisessä kirjallisuudessa on varsin vähän keskustelua siitä, miten sidosryhmät tulisi määritellä tai ketkä/mitkä ryhmät (ja miksi) ovat ilmastopolitiikan kannalta relevantteja toimijoita. Hankkeessamme kohdennus oli jo lähtökohtaisesti rajattu terveys- ja hyvinvointialan toimijoihin. Tämän rajauksen puitteissa kävi ilmi, että hyvinvointi- ja terveysalan järjestöt ovat relevantteja toimijoita, mutta koska ilmastopolitiikan vaikutuksista hyvinvointiin ja terveyteen on ylipäänsä keskusteltu vain vähän, alan järjestöjen osallistaminen ei ole aiemmin ollut esillä. Työpajat tuottivat käytännön tietoa siitä, millaisilla tavoilla edellä mainitut järjestöt voisivat olla mukana ilmastopolitiikan ja -tekojen toimijoina (ks. s. 14–16).

Osallistamisen kohde riippuu siitä, kenellä nähdään olevan toimintamahdollisuuksia: hallinnolla, yksityisellä sektorilla, kuten yrityksillä ja niiden verkostoilla vai kansalaisilla (Jokihaara 2017, 75–78). Esimerkiksi ”kuntalaiset” ovat hyvin heterogeeninen joukko. Tämä voidaan joko nähdä vaikeutena osallistaa kuntalaisia tai haasteena, joka voidaan ratkaista tarjoamalla erilaisia osallistumisen tapoja. Olennaista on jaottelu erilaisiin toimijaryhmiin ja kullekin ryhmälle soveltuvien osallistamistapojen tunnistaminen. Toisaalta sidosryhmäpohjaisen ”valikoivan kutsumisen” ongelmana on, että kutsutuiksi tulevat usein ne, jotka ovat joka tapauksessa paremmassa asemassa ja esimerkiksi vähemmän haavoittuvia ilmastonmuutoksen eriarvoisuutta lisääville vaikutuksille (Sarzynski 2015).

Osallistamisen teema on tuonut esiin paikallisen näkökulman tärkeyden muuten globaalina pidettyyn ilmastokysymykseen. Erityisesti tämä korostuu ilmatoriskien, haavoittuvuuden ja sopeutumisen yhteydessä. Haavoittuvuus ilmastonmuutokselle on olennaisesti alueellista ja riippuu alueellisista, maantieteellisistä, sosioekonomisista sekä kulttuurisista tekijöistä. Paikallistieto on tärkeää alueellisten haavoittuvuuksien tunnistamisessa (Measham ym. 2011; Loo 2014; Sarzynski 2015). Toisaalta paikallisten toimijoiden, kuten asukkaiden, yritysten ja järjestöjen osallistamisessa on haasteensa: he eivät välttämättä halua sitoutua pitkäjänteiseen ja ennakoivaan sopeutumispolitiikkaan (Few ym. 2007), joka ei kosketa heitä ”tässä ja nyt”. Joissain tapauksissa paikallisuus muodostaa myös hyvin heterogeenisen kategorian, jonka sisällä on runsaasti intressiristiriitoja (Measham ym. 2011).

2.1.2 Osallistamisen ja osallistumisen tasot

Osallistamisella voidaan tarkoitaa monia erilaisia asioita. Sherry Arnstein (1969) teki tunnetuksi kritiikin siitä, että osallistaminen on usein vain retorista ja näennäistä toimintaa, joka ei aktivoi

kansalaisia eikä lisää vuorovaikutusta. Keskeinen kysymys onkin, mitä osallistamisella tarkoitetaan. Jokihaaran (2017) pro gradu -tutkielma havainnollistaa kuntien moninaisia käsityksiä osallistamisesta. Käsitteellisesti tärkeä rajanveto liittyykin siihen, edellyttääkö osallistaminen ilmastopolitiikkaan vuorovaikutteisuutta, vai lasketaanko tiedottaminen ja ei-vuorovaikutteinen kuuleminen osallistamiseksi.

Jos ilmastopolitiikka ajatellaan lähinnä ylhäältä tulevien velvoitteiden toteuttamisena, osallistaminen nähdään usein yksisuuntaisena toimintana, joka rajoittuu tiedottamiseen, neuvontaan ja esimerkin näyttämiseen (Jokihaara 2017, 76–77). Eräiden haastateltujen kunnan viranomaisten mukaan kunta ei voi ylipäättään aktivoida kansalaisia ”ylhäältä alas”, vaan aktiivisuuden on lähdeittävä kuntalaisista itsestään. Tällöin kunnan roolin ajatellaan rajoittuvan kunnan eri hallintosektorien osallistamiseen esimerkiksi ”ilmastotukihenkilöitä” kouluttamalla (emt., 63).

Jos kuntalaisilla sen sijaan nähdään olevan paljon mahdollisuuksia vaikuttaa päästöihin, mutta heidän aktiivisuutensa ilmastotoimissa arvioidaan olevan toistaiseksi vähäistä, päästöjen vähentämisen kannalta osallistaminen on tärkeää (Jokihaara 2017, 65). Tällöin osallistaminen kytkeytyy laajemmin myös politiikan suunnitteluun ja toteuttamiseen, ja se nähdään vuorovaikutteisempänä. Siihen sisältyvät kuulemisten ja tiedottamisen lisäksi erilaiset foorumit, yleisötilaisuudet, työpajat ja erilaisten vuorovaikutteisten kanavien hyödyntäminen. Osallistaminen saatetaan nähdä myös ensisijaisesti voimaannuttamisen kysymyksenä niin, että osallistamisesta ja prosessista tulee itsetarkoitus ja sisällölliset ilmastokysymykset jäävät prosessissa toissijaiseksi (emt., 72).

Vastauksena osallistamisen ongelmiin ja vajavaisuuteen on tarjottu esimerkiksi sähköistä osallistamista, jonka avulla osallistuminen on periaatteessa helpompaa: se ei ole kovin sidottua aikaan ja paikkaan tai vaadi esimerkiksi matkustamista tiettyyn tilaisuuteen. Sähköinen osallistuminenkaan ei itsessään takaa osallistamisen vaikuttavuutta, vaan sitä saatetaan käyttää pelkkänä symbolisena eleenä, jonka viestejä ei kuitenkaan oteta hallinnossa huomioon (Royo ja Yetano 2015). Sähköisen osallistumisen vaikutuksesta osallistumisen edustavuuteen on myös ristiriitaisia kokemuksia (positiiviset ks. Bojovic ym. 2015; negatiiviset ks. Pina ym. 2017).

3. Osallistamisen tavoitteet ja keinot ilmastopolitiikassa

3.1 Miksi osallistaminen on tärkeää ja mitä sillä tavoitellaan?

Osallistaminen nähdään tärkeänä sekä itsessään (itseisarvon) että sen vaikutusten (välinearvon) vuoksi. Jo itsessään osallistaminen on demokratian periaatteiden mukaista ja oikeudenmukaisen päätöksenteon edellytys, ja se osaltaan tukee yksilöiden mahdollisuutta kansalaisuuteen sekä edistää sosiaalista oppimista. Demokraattiset ideaalit, kuten tasa-arvo ja aito keskustelu, vaativat osallistamista (Hourdequin ym. 2012). Voidaankin puhua osallistamisen itseisarvosta, joka liittyy käsitykseen demokraattiselle yhteiskunnalle soveltuvista ja legitimeistä toimintatavoista päätettäessä yhteisistä asioista (Kyllönen 2011). Tästä näkökulmasta on siis jo sinänsä arvokasta ja tärkeää, että kansalaiset osallistuvat ilmastopolitiikkaan. Heillä on oikeus vaikuttaa heitä koskevaan päätöksentekoon, minkä lisäksi kansalaisten erilaisten arvostusten koko kirjo saadaan esiin parhaiten kansalaisten itsensä kautta.

Osallistamisen tärkeyttä perustellaan olennaisesti myös välinearvoilla eli osallistamisen tuottamilla hyödyillä päätöksenteolle. Yleinen argumentti on, että kansalaisten ja sidosryhmien osallistaminen politiikkaan parantaa sekä prosessien että päätösten legitimitettä eli oikeutusta (esim. Renn 2006). Näin päätösten vaikuttavuus paranee. Mahdollisuus osallistua päätöksentekoon auttaa ylittämään politiikkaa kohtaan tunnetun epäluottamuksen, jonka on tunnistettu heikentävän yksilötason sitoutumista ilmastotoimiin esimerkiksi Isossa-Britanniassa (Lorenzoni ym. 2007). Osallistamisen on esitetty parantavan myös päätöksenteon laatua laajentamalla päätöksenteon tukena olevaa tieto- ja arvopohjaa, joskin tähän väitteeseen suhtaudutaan ristiriitaisemmin (Kyllönen 2011).

Osallistamisen kansainvälisessä kirjallisuudessa nousee toistuvasti esiin, että osallistaminen ei itsessään ole ilmastopolitiikan "ihmelääke", eikä automaattisesti takaa parempaa ilmastopolitiikkaa päästöjen vähentämisen näkökulmasta (Rydin ja Pennington 2000). Jännitteitä on erityisesti päätöksenteon tehokkuuden ja laajan osallistumisen välillä (Rosenström ja Kyllönen 2007; Kyllönen 2011) sekä toisaalta asiantuntijoiden ja kansalaisten osallistumisen välillä (Blue 2015). Osallistamisen tavat ja prosessin laatu vaikuttavat huomattavasti siihen, mitä seurauksia osallistamisella on päätöksenteolle tai osallistujille itselleen. Kansainvälisen kirjallisuuden perusteella voidaankin sanoa, ettei osallistamisessa ole kyse niinkään määrästä (osallistamisen lisääminen), vaan vähintään yhtä paljon, ellei jopa enemmän, osallistamisen laadusta. Tämä puolestaan vaatii parempia menetelmiä erilaisten osallistamistapojen arviointiin.

3.2 Sosiaalinen hyväksyttävyyys

Osallistaminen ja sosiaalinen hyväksyttävyyys liittyvät läheisesti toisiinsa. Poliitiikan tutkimuksen kirjallisuudessa vallitsevan näkemyksen mukaan osallistaminen suunnitteluun ja toimeenpanoon lisää politiikkatoimien hyväksyttävyyttä, mikä puolestaan mahdollistaa niiden tehokkaamman

toteuttamisen (Renn 2006; Reed 2008). Sosiaalinen hyväksyttävyyden viittaa laajasti siihen, miten julkisten toimijoiden tavoitteet tai politiikat vastaavat kansalaisten arvoja ja käsityksiä toivottavasta tai hyväksyttävästä toiminnasta³. Sosiaalinen hyväksyttävyyden onkin eräs politiikkatoimien onnistumisen astetta selittävä tekijä (Adger ym. 2005). Hyväksyttävyyden on erityisen tärkeää silloin kun politiikkatoimien a) epäillään tai tiedetään aiheuttavan lisäkustannuksia taikka muita ei-toivottuja vaikutuksia, b) vaikutukset (hyödyt ja haitat) jakaantuvat epätasaisesti, tai c) vaikutuksiin liittyy suuria epävarmuuksia. Ilmastopolitiikka on tästä mallitapaus, sillä monet ilmastopolitiittiset toimet aiheuttavat kustannuksia tai rajoituksia. Ilmastopolitiikka voi luoda myös mahdollisuuksia, minkä korostaminen on tärkeää ilmastopolitiikan hyväksyttävyydelle. Hyväksyttävyyden näkökulmasta ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutusten tutkiminen on erittäin tärkeää.

Hyväksyttävyyden liittyy oikeudenmukaisuuteen. Sekä ilmastonmuutos että ilmastopolitiikka ovat oikeudenmukaisuuskysymyksiä: niiden vaikutukset voivat jakautua ja kohdentua enemmän tai vähemmän oikeudenmukaisesti (Adger ym. 2006). Moraaliteorian näkökulmasta politiikkatoimet ovat hyväksyttäviä vain, jos ne ovat oikeudenmukaisia vaikutusten jakaantumisen ja kohtaannon (eli kuka esimerkiksi verot käytännössä lopulta maksaa) suhteen (Klinsky ja Dowlatabadi 2009). Ilmastopolitiikkaan liittyy tässä suhteessa erityisiä haasteita. Eräs niistä on ilmastonmuutoksen koettu monimutkaisuus. Jos aiottujen politiikkatoimien yhteyttä päästövähennyksiin tai sopeutumiseen ei nähdä selkeänä, toimia pidetään helpommin tarpeettomina ja epäoikeudenmukaisina (Puupponen ym. 2015).

Kansalaisten tasolla hyväksyttävyyden määrittely on jatkuvasti rakentuva sosiaalinen prosessi. Siihen vaikuttavat saatavilla oleva tieto, vallitsevat käsitykset ja arvot, sosiaalisesti rakentuneet normit ja uskomukset sekä tunteet (Assefa ja Frostell 2007; Suchman 1995). Poliittisilla päättäjillä ja muilla vaikuttajilla, kuten kansalaisjärjestöillä ja teollisuudella, on merkittävä rooli mielipideilmaston muokkaajina. Yksilötasolla näkemykseen tiettyjen toimien hyväksyttävyydestä vaikuttavat sekä yksilötason tekijät (oma tietämys tai kokemukset aiheesta ja yksilön resurssit hahmottaa maailmaa) että ulkoiset olosuhteet ja toimintayhteisö. Yhteisöjen tasolla erilaisilla järjestöillä on merkittävä rooli sosiaalisen hyväksyttävyyden tuottajina järjestön omaan toiminta-alaan liittyvien politiikkatoimien kohdalla. Tämä osaltaan korostaa järjestöjen osallistamisen tärkeyttä sosiaalisen hyväksyttävyyden kannalta.

³ Termit 'public acceptance' ja 'social acceptance' voidaan erottaa tässä. 'Public acceptance' on koko kansalaisyhteisön yleinen mielipide, 'social acceptance' politiikan vaikutuspiirissä olevien toimijoiden näkemys hyväksyttävyydestä. Usein termejä käytetään kuitenkin synonyymeinä. Eräs niiden eroa hahmottava tapaus on "NIMBY"-ilmiö, jossa esimerkiksi tuulivoimaa kannatetaan yleisesti mutta vastustetaan lähialueella.

3.3 Osallistaminen ja ilmastokasvatus

Ilmastokasvatus (ks. esim. Tolppanen ym. 2017) on yksi tapa osallistaa ja voimaannuttaa (empowerment) yksilöitä ja yhteisöjä ilmastotoimiin. Tähän liittyy erityisesti sitouttamisen käsite (engagement). Ilmastokasvatukseen sitoutunut yksilö ymmärtää ilmastonmuutoksen aiheutuvan pääasiassa ihmiskunnan välillisestä ja suorasta fossiilisen energian käytöstä ja hän tiedostaa, kuinka voi omalla toiminnallaan vähentää aiheuttamiaan ilmastopäästöjä ja sopeutua ilmastonmuutokseen. Koulujen ilmastokasvatuksessa on lisäksi erityisen tärkeää puhua toivosta ja ilmastonmuutoksen aiheuttamasta ahdistuksesta (Pihkala 2017) sekä yhteisöllisyydestä. Tämän osallistamishankkeen temaattisena jatkumona Ilmastopaneeli toteuttaa ilmastokasvatushankkeen, jonka päämääränä on osallistaa koululaiset ja opettajaksi opiskelevat tuottamaan kouluille ja koulujen ulkopuolisiin oppimisympäristöihin ratkaisukeskeisiä ja ihmisen toivon säilyttäviä ilmastonmuutoksen hillintään ja siihen sopeutumiseen liittyviä tehtäviä. Hankkeen tuloksista raportoidaan vuoden 2019 lopussa.

3.4 Demokratia ja ilmastopolitiikka

Ympäristöystävällisten ratkaisujen saavuttamiseksi on ehdotettu demokratian kehittämistä ja verkostomaista hallintaa, mutta myös demokratian rajoittamista. Jokihara (2017) pohtii tutkielmassaan sitä, voidaanko demokratialla saavuttaa ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi vaadittuja ympäristöystävällisiä ratkaisuja. Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa korostetaan muun muassa ajatusta, jonka mukaan monille tasoille ulottuvan demokraattisen päätöksenteon rakenteiden kehittäminen on vielä kesken, vaikka monilla ylikansallisilla verkostoilla kuten kaupunkien välisillä ilmastokoalitiioilla on jo nyt merkittävää päätöksenteon potentiaalia ylikansallisella ja kansallisella tasolla (ks. esim. Lidskog ja Elander 2010). Toisaalta uusimmassa edustuksellisuutta painottavassa keskustelussa korostetaan, että kansallisen tason poliitikkojen on tuotava valitsijoilleen edustuksellisesti pohdittuja vaatimuksia (representative claims), jotka tunnustetaan aidoiksi vaihtoehtoiksi ilmastopolitiittisista strategioista ja keinoista neuvoteltaessa (Willis 2018).

Demokratia on Suomessa osa yhteiskunnan perusarvoja. Demokratia ei kuitenkaan ole ongelmaton järjestelmä, kun pyritään toteuttamaan suuria ohjelmallisia aloitteita. Toisinaan demokratia nähdäänkin vähiten huonona vaihtoehtona, kun ajatellaan erityisesti yhteiskunnan pitkän aikavälin pätevyyttä ratkoa merkittäviä poliittisia kysymyksiä. Demokratian pätevyyden ajatellaan myös lähtevän perusajatuksesta, että päätöksenteossa kansan tahto toteutuu parhaiten demokratian avulla ja että demokratialla on lisäksi tärkeitä myönteisiä oheisvaikutuksia kuten poliittisen tasa-arvon toteutuminen ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus (Niemeyer 2014; Setälä 2003; Jokihara 2017).

Ilmastopolitiikka on yhteiskuntapolitiikkaa, jossa pitkän aikavälin vaikuttavuus on erityisen tärkeä. Lisäksi ilmastopolitiikan tulisi olla sopusoinnussa muiden edellä mainittujen demokratian ominaisuuksien kanssa. Toisaalta ilmastopolitiikalla voi olla erityispiirteitä, jotka asettavat haasteita ilmastopolitiikan demokraattisuudelle. Yksi näistä on asiantuntijavalmistelun suuri merkitys.

Ilmastopolitiikka nojaa tieteelliseen tutkimukseen, joka sisältää laajalle yleisölle vaikeasti avattavaa luonnontieteellistä tietoa ilmastonmuutoksesta. Asiantuntijätiedolla on yhä suurempi merkitys myös ilmastotoimien hallinnollisessa valmistelussa. Tässä valmistelussa syntyy paljon käsitteellisesti ja laskennallisesti monimutkaista asiantuntijätietoa, joka niin ikään on vaikeasti käännettävissä arkisen keskustelun kielelle. Monet paikalliset tapaustutkimukset kuitenkin osoittavat, että asiantuntijoiden ja asianosaisten kommunikaatiota voidaan parantaa käyttämällä esimerkiksi toimintatutkimuksellisia strategioita, joissa asianosaisten ja asiantuntijoiden vuorovaikutus on keskeisessä asemassa hyväksyttävien ympäristötoimien etsinnässä (ks. esim. Kaljonen 2008). Osallistamishanke on soveltanut juuri tällaista strategiaa yhdistäessään asiantuntijatahoja (Ilmastopaneeli, tieteentekijät) vuoropuheluun muiden asianosaisten (hallinnon edustajat ja järjestöt) kanssa.

Demokratian ja ilmastopolitiikan suhteen ytimessä on politiikan legitimiisyys, joka tarkoittaa yhtäältä ajankohtaisen politiikan sosiaalista ja poliittista hyväksyttävyyttä ja toisaalta sen sosiaalista oikeutusta taikka koettua oikeudenmukaisuutta pidemmällä aikavälillä. Osallistavan ilmastopolitiikan ydin onkin juuri siinä, että sen avulla on mahdollista lujittaa suunniteltujen ja toimeenpantavien toimien välitöntä sosiaalista hyväksyttävyyttä, mutta myös poliittista oikeutusta, joka perustuu pidemmän tähtäyksen hyvinvointivaikutuksiin. Jotta tämä olisi mahdollista, on tärkeitä kehittää myös suhteellisen vakiintuneita kanavia, jotka voivat toimia vuorovaikutuksen ja neuvottelujen alustana, kun ratkotaan ilmastotoimiin liittyviä yhteiskunnallisia kysymyksiä, kuten resurssitehokkuutta taikka ilmastotoimien seuraamuksia yhteiskunnalliselle tasa-arvolle. Tällaisia vuorovaikutuksellisia kanavia rakennettaessa ja käytettäessä voidaan yhteensovittaa erilaisia asiantuntija- ja intressipohjaisia näkemyksiä ilmastotoimista. Lisäksi voidaan tuottaa kokonaan uutta yhteisesti tuotettua tietoa (co-creation of knowledge) (esim. Mauser ym. 2013), jonka idea on sen osallistavuudessa ja kapasiteetissa vahvistaa yksilöiden ja yhteisöjen ilmastoimiin sitouttamista.

3.5 Osallistamisen toimijat ja keinot

3.5.1 Osallistaminen kunnissa

Suomen nykyisen hallituksen tavoitteena on selkeyttää hallinnollisia tehtäviä kuntien, maakuntien ja valtion välillä (kts. Valtioneuvosto 2018). Kunnille jää edelleen merkittävästi toimia, joilla on suora yhteys ilmastopoliittisiin päätöksiin. Muun muassa kuntien ohjauksen alle jäävä maankäyttö ja rakentaminen vaikuttaa keskeisesti ilmastoon. Hankkeeseen liittyvässä pro gradu -tutkielmassaan Jokihaara (2017) selvitti, mitä kunnat mieltävät kuuluvan ilmastopolitiikan sisältöön ja piiriin. Tarkennettu kysymys oli, vaatiiko ilmastopolitiikka kuntien viranomaisten näkökulmasta laajaa osallistamista tai osallistumista. Kysymyksen tarkastelua taustoittavat paikallisen tason, demokratian, asiantuntijavallan, deliberatiivisen demokratian ja uuden hallinnan näkökulmat ilmastonmuutokseen vastaamisesta.

Jokihaaran (2017) tutkielman mukaan paikallistason viranomaisten näkökulmasta ilmastopolitiikka näyttäytyy alana, joka vaatii laajaa osallistamista ja osallistumista. Tutkielmassa selvisi, että kuntien viranomaiset käsittävät osallistamisen paikallistasolla monin eri tavoin, kuten ilmastopolitiikan suunnitteluna, toteutuksena tai hyväksyntänä (Jokihaara 2017, 44). He myös ymmärtävät osallistamisen keinot laajasti ylhäältä alaspäin suuntautuvasta tiedottamisesta vastavuoroiseen kanssakäymiseen kunnan ja hallinnon ulkopuolisten toimijoiden välillä (emt., 77).

Jokihaara (2017, 54) löysi aineistostaan viisi toisistaan eroavaa diskurssia. Nämä hän nimesi seuraavasti: ”velvoitteita toteuttava ilmastopolitiikka”, ”itsenäisten toimijoiden ilmastopolitiikka”, ”kansalaisten valinnoista riippuvainen ilmastopolitiikka”, ”verkostomainen ilmastopolitiikka” sekä ”voimaannuttava ilmastopolitiikka”. Koska diskurssit poikkesivat sekä kuntien välillä että yksittäisen kunnan sisällä, voidaan päätellä, että osallistaminen ei ole vakiintunut käytäntö kuntien ilmastopolitiikassa (emt., 77). Jokihaaran (2017, 81) tunnistamat diskurssit kuitenkin paljastavat, että osallistamista ilmastopolitiikassa pidetään kunnissa tärkeänä erityisesti ilmastopolitiikan hyväksyttävyyden ja tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Tärkeäksi jatkokysymykseksi nousee, voisiko osallistamista ilmastopolitiikassa lisätä erilaisilla toimijoiden yhteisöllisyyttä lisäävillä toimenpiteillä, kuten aktiivisilla keskustelufoorumeilla ja kuulemistilaisuuksilla, joita hyödynnettiin esimerkiksi ensimmäisen keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman (KAISU-ohjelma) valmistelussa.

3.5.2 Ilmastokasvatus keskisuomalaisissa yrityksissä

Yritykset voivat varsinaisen ydinliiketoimintansa lisäksi osallistua ilmastokasvatukseen ja sitä kautta myös ilmastokuormituksen vähentämiseen. Yritystoimintaa ohjaavat osaltaan kuluttajien valinnat, ja kuluttaminen tuottaa noin 70 prosenttia kasvihuonepäästöistä (Seppälä ym. 2009). Kansalaiset voidaankin ilmastokasvatuksen avulla osallistua kuluttamiseen ja säästämiseen liittyvään keskusteluun. Uuteen perusopetuksen opetussuunnitelmaan sisältyy oleellisesti kestävä kehitys, johon kuuluu ilmastokasvatus sekä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa oppiminen. Yritykset voisivat hyötyä vastuullisesta osallistumisesta ilmastokasvatukseen sidosryhmissään, sillä kuluttajien valinnat ja markkinoiden vaatimukset ohjaavat yrityksiä ja niiden on jo huomioitava ilmastomuutos toiminnassaan. Föhrin (2017, 22) tutkielman mukaan suomalaisyrityksille vastuullinen yritystoiminta on ennen kaikkea tulevaisuuden toimintaedellytysten ja menestystekijöiden varmistamista, joten ilmastovastuullisuus ja -kasvatus sopisivat hyvin pitkän tähtäimen yritystoimintaan.

Föhrin (2017) tutkielmassa selvitettiin keskisuomalaisten yritysten ilmastotoimia ja suhtautumista ilmastomuutokseen sekä kiinnostusta ilmastokasvatushankkeisiin. Tutkimusaineisto kerättiin yritysjohtajilta ja yrittäjiltä verkkokyselyllä Keski-Suomen Yrittäjien ja Keski-Suomen Kauppakamarin avustuksella. Kaikkiaan kysely lähetettiin yli 4000 yritykseen. Alhaisesta vastausmäärästä (n = 83) huolimatta aineisto kuvaa hyvin keskisuomalaista yrityskenttää. Aineisto analysoitiin tilastollisesti. Monivaiheinen aineistonhankinta kuvataan tarkemmin tutkielmassa (Föhr 2017, 35–40).

Lähes kaikki vastaajat suhtautuivat ilmastonmuutokseen vakavasti otettavana ja toimia vaativana ilmiönä, ja kolmannes yrityksistä uskoi ilmastonmuutoksen torjunnan tarjoavan erittäin suuria mahdollisuuksia liiketoiminnalleen. Tästä huolimatta enemmistö yrityksistä ei nähnyt ilmastonmuutoksen vaikuttavan toimintaansa. Reilu kolmannes yrityksistä oli jo tehnyt toimenpiteitä ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, mutta vielä suuremmassa osassa yrityksiä toimenpiteitä ei ollut tehty. Myös kannastaan epävarmojen osuus oli suuri. Föhr toteaaakin, että yritykset voisivat tehdä vielä paljon enemmän ja pienentää ilmastokuormaansa sekä säästää omissa energia- ja materiaalikustannuksissaan. (Föhr 2017, 62–64.)

Yrityskyselyn perusteella yrittäjien mielestä kuluttajien tekemät kulutusvalinnat, kestävän kehityksen kasvatus sekä suomalainen ympäristöosaaminen edistivät parhaiten yritysten ilmastonmuutoksen hillitsemistä (Föhr 2017, 49–56). Yrityksiltä kysyttiin, missä toimintansa vaiheessa he kokivat kuormittavansa eniten ilmastoa, ja toisaalta mihin toimintaansa he olivat tyytyväisimpiä ilmastonmuutoksen hillitsemisen kannalta. Kuormittavimmiksi koettiin palveluprosessit (ostotoiminta, logistiikka ja huolto), eivätkä yritykset olleet niiden osalta tyytyväisiä nykyiseen tilanteeseensa. Sen sijaan jätteiden ja kierrätyksen kohdalla yritykset kokivat kuormittavansa ilmastoa, mutta olivat siitä huolimatta tähän toiminnan vaiheeseen eniten tyytyväisiä. Yrityksiltä kysyttiin myös kiinnostusta puhtaan teknologian ratkaisuihin. Yritykset olivat kiinnostuneita erityisesti energiaa säästävistä ratkaisuista sähkön-, lämmön- ja vedenkulutuksessa. Vähiten kiinnostaviksi puhtaan teknologian ratkaisuiksi osoittautuivat rakennusten energiatehokkuuden parantaminen sekä ilmastoystävällinen uudisrakentaminen. Uusiutuvan energian mahdollisuuksista aurinkoenergian hyödyntäminen kiinnosti yrityksissä selvästi tuulienergiaa enemmän. Jyväskylässä toimivat yritykset olivat muuhun maakuntaan nähden kiinnostuneempia sähkö- ja kaasuautojen käytöstä. Jyväskyläläiset yritykset näkivät myös yleisen taloustilanteen vaikuttavan ilmastonmuutoksen hillintää edistäviin toimiin muuta maakuntaa enemmän.

Tutkielman tuloksia verrattiin Elinkeinoelämän keskusliiton (2017) selvityksiin. Vertailussa kävi ilmi, että keskisuomalaiset yritykset arvioivat ilmastovastuullisen toiminnan merkitykseltään suuremmaksi kuin yritykset EK:n kyselyssä. (Föhr 2017, 66.) Tutkielman yrityksissä oli myös tehty EK:n kyselyn yrityksiä enemmän toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi (emt., 71). Keskisuomalaisilla yrityksillä olisi tästä huolimatta mahdollisuus tehdä enemmän ilmastokuormituksensa pienentämiseksi. Näyttäisi siltä, että osallistamalla myös yritykset ilmastokasvatustyöhön saadaan uusia päästövähennyksiä, sillä yhteistyön avulla voidaan etsiä yritystalouden ja ilmastonsuojelun kannalta kannustavia ja kustannustehokkaita ilmastotoimia. Yritykset tulisi saada mukaan investoimaan esimerkiksi energian kulutuksen ansiosta säästyneet varat puhtaaseen teknologiaan. Suurissa pörssiyrityksissä tämä edellyttää tietysti yrityksen johdon ja hallituksen arvokeskustelua ja osakkeenomistajien hyväksyntää.

Föhrin (2017, 63) tutkielman mukaan ilmastokasvatushankkeet, kuten yritysvierailut, teematyöpajat tai ilmastokasvatust materiaalin laadinta, kiinnostivat noin neljännestä yrityksistä. Toisaalta kolmannes yrityksistä ei osannut sanoa kantaansa kiinnostuksesta ilmastokasvatushankkeisiin. Ilmastonmuutos on vaikea ilmiö myös yrityksille, ja hyödylliseksi koetun yhteistyön keinojen löytäminen voi olla

haastavaa (emt., 24). Jotta yritykset saataisiin osallistumaan vahvemmin ilmastokasvatukseen, niille tulisi tarjota yritysten arvoihin sopivia ja niille hyödyllisiä yhteistyömuotoja. Yritysten miesjohtajat olivat naisia kiinnostuneempia ilmastokasvatushankkeista, vaikka naisjohtajille yrityksen eettinen vastuullisuus oli tärkeämpää miehiin verrattuna ilmastonmuutokseen sopeutumisen ja sen hillitsemisen keinona. Kiinnostusta ilmastokasvatukseen oli erityisesti palvelualojen yrityksissä sekä yrityksen sijaintipaikan perusteella Jyväskylässä. (emt., 74–75.) Onnistuneiden ja positiivisten viestien saamiseksi ilmastokasvatuksen yritysyritys yhteistyö kannattaisi aloittaa palvelualojen yrityksistä ja pyrkiä yhteistyössä rakentamaan sekä yhteisölliseen toimintatapaan. Koululaiset ja opiskelijat pystyisivät yhteistyön aikana näkemään koulun ja oppimisen merkityksen työelämässä ja yritykset saisivat uusia ajatuksia kehittää toimintaansa ilmastoystävällisemmäksi.

3.5.3 Järjestöjen ääni ilmastotoimissa

Järjestöjen ääni on tärkeä ilmastotoimien kehittämisessä yleensä, ja erityisen tärkeä se on, kun puhutaan kansalaisten osallistamisesta ilmastotoimiin. Laajaan järjestökenttään kuuluu Suomessa runsaasti kansalaisjärjestöjä ja etujärjestöjä, mutta järjestöjen kirjoa voi jäsentää myös yhteiskunnan eri toimintasektoreiden kautta. Järjestöjen kuuleminen ilmastotoimien valmistelussa on keskittynyt talous- ja ympäristövaikutusten arviointiin, jolloin osallistaminen kohdistuu yritysmaailmaan sekä etu- ja ympäristöjärjestöihin. Osallistamisen laajentaminen kansalaisten piirissä ja kansalaisyhteiskunnassa edellyttää kuitenkin uusien kanavien avaamista myös sosiaali- ja terveyssektorilla.

Osallistamishankkeen yksi tavoite on ollut laajentaa keskustelua ilmastotoimiin osallistamisesta perinteiselle hyvinvointipolitiikan sektorille ja myös tämän sektorin järjestöihin. Sosiaali- ja terveysalan järjestöt ovat kooltaan ja koostumukseltaan hyvin erilaisia. Osa on vahvoja kattojärjestöjä, joilla on tunnustettu asema yhteiskunnassa (esim. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry). Toisaalta on harrastuspohjalta nousseita pieniä järjestöjä (esim. Ilmastovanhemmat ry), jotka keräävät ketterästi yhteen aktiivisia kansalaisia ilmastotoimiin ja ovat tärkeitä verkostovaikuttajia. Osa järjestöistä koostuu puolestaan terveys- ja sosiaalialan asiantuntijoista (esim. Lääkäriin sosiaalinen vastuu ry). Näiden alojen järjestökenttä ei ole toistaiseksi juuri osallistunut keskusteluun ilmastotoimista. Niinpä tämä sektori on hyvä testialue ilmastotoimien sosiaaliselle hyväksyttävyydelle laajassa yleisössä. Sosiaali- ja terveysalan järjestökenttää voi pitää vahvana ja monelta osin vakiintuneena edustuksellisenä vaikutuskanavana, jossa tulevat esille monien kansalaisryhmien hyvinvointitavoitteet ja käsitykset parhaista keinoista hyvinvoinnin lisäämiseksi.

Ilmastopaneelin osallistamishankkeessa eri sidosryhmien näkökulmia ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointitekijöistä kartoitettiin hankkeen kolmessa työpajassa. Hankkeen viimeisessä työpajassa pohdittiin ilmastotoimia ja osallistamisen visioita niin, että eräiltä järjestöiltä⁴ pyydettiin alustukset,

⁴ Työpajaan kutsuttiin edustajat viidestä järjestöstä. Järjestöt valikoituivat työpajateemojen perusteella. Järjestöistä neljä (SOSTE eli Suomen sosiaali ja terveys ry, Ilmastovanhemmat ry, Lääkäriin sosiaalinen vastuu ry sekä Allergia-, Iho- ja Astmaliitto ry) pääsi paikalle pitämään puheenvuoron.

joita hyödynnettiin tulevaisuuden ilmastopolitiikan visioita, osallistumisen keinoja, riskejä ja mahdollisuuksia käsittelevissä työpajan työryhmissä.

Neljä järjestöä piti puheenvuoron, ja niiden toimintaa kuvataan tässä lyhyesti. Lääkärin sosiaalinen vastuu ry -järjestön painopisteet ovat kehitystyössä ja rauhantyössä. Tämän vuoksi järjestön osallistaminen ja näkemysten huomioon ottaminen esimerkiksi ilmastokriisin kärjistävässä pakolaiskysymyksessä on tärkeää. Lääkärien muodostama järjestö pyrkii olemaan enemmän mukana myös ympäristökysymyksiä koskevissa kannanotoissa. Kun käsitellään ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutuksia, lääkärin mukaan kutsuminen auttaa rikastuttamaan näkökulmia. Asiantuntijajärjestönä tällä yhdistyksellä on myös tärkeä rooli ilmastonmuutoksen terveysvaikutusten seuraamisessa (muutokset infektioitautien levinneisyydessä, helleaaltojen vaikutukset kaupungeissa) ja niistä tiedottamisessa. Lääkärit ovat myös suurena ammattikuntana tärkeä asiantuntijavaikuttajaryhmä, kun arvioidaan ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutuksia.

Allergia-, Iho- ja Astmaliitto ry on järjestö, joka hankkii ajankohtaista tietoa tekemällä selvityksiä ihmisten arjesta ja kiinnittää huomiota asumisympäristön ongelmiin. Terve askel luontoon -kampanja on esimerkki hankkeesta, joka on tuottanut arvokasta tietoa kaavoituksen ja uusien asuin- ja viheralueiden sekä liikenneväylien suunnittelun tueksi. Yhteys monimuotoiseen luontoon ehkäisee monia sairauksia, kuten allergiaa ja astmaa. Tämän vuoksi on tärkeää, että ihmisten terveyttä vaalivaa järjestöä kuullaan erilaisten hankkeiden valmistelun yhteydessä. Ilmaston kannalta positiivinen asuinalueiden tiivistäminen voi liiaksi kutistaa luontaisia viheralueita ja aiheuttaa epäsuoria vaikutuksia ihmisten terveydelle ja hyvinvoinnille.

Ilmastovanhemmat ry -järjestö toi isien ja äitien näkökulman ilmastopolitiikkaan. Järjestön toiminta ei kuitenkaan ole suunnattu ainoastaan vanhemmille, vaan kaikille lasten läheisille. Näin myös sukupolvinäkökulma saadaan osaksi ilmastokeskustelua. Ilmastovanhemmat ry toimii esimerkiksi fossiilisten polttoaineiden käytön vähentämiseksi ja vaatii koulujen oppimateriaalin ilmastotietouden saattamista ajan tasalle. Tämä yhdistys on perustanut myös Toivo-kerhon, jossa lievennetään ilmastoahdistusta. Järjestö haluaa tehdä oman osuutensa ilmastokriisin ratkaisussa, mutta peräänkuuluttaa myös poliitikkojen vastuuta. Sen mukaan on nykypäätäjien vastuulla pelastaa lapsillemme maailma, jossa heidän on vielä mahdollista elää turvassa, toteuttaa haaveitaan ja tulla itse vanhemmiksi. Samalla halutaan parantaa perheiden asemaa. Järjestö kantoi huolta, että ilmastopolitiikkaan osallistuminen on erittäin tärkeää, mutta se vaatii myös huomattavia taloudellisia resursseja.

SOSTE eli Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallinen kattojärjestö, jonka piirissä yli 200 jäsenjärjestöä tekee ammattimaista tai vapaaehtoista työtä osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. SOSTE kokoaa yhteen yli 200 sosiaali- ja terveysalan järjestöä sekä useita kymmeniä muita toimijoita, minkä vuoksi sen merkitys ilmastopolitiikan ja ilmastotoimien toimeenpanossa on suurta. Kattojärjestö vaikuttaa osaltaan lainsäädäntöön sen valmisteluvaiheissa. SOSTE tähdentää vuorovaikutuksen paikkojen merkitystä osallistumisessa. SOSTE pyrkii parantamaan jäsentensä ja vapaaehtoistyöntekijöiden avustuksella sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä, ihmisten

osallistumismahdollisuuksia sekä oikeudenmukaista ja vastuullista yhteiskuntaa. Järjestö nojaa myös kestävän kehityksen Agenda 2030:n perusajatuksiin ja pitää tärkeänä tuottaa ilmastotietoisuutta luontokasvatuksen keinoin.

Järjestöjen puheenvuoroja yhdisti näkemys, jonka mukaan järjestöillä on merkityksellinen suhde ilmastonmuutokseen ja ilmastotoimiin. On välttämätöntä saada laajemmin kokemuspohjaista tietoa päätöksentekoon siitä, miten ilmastotoimet vaikuttavat arjen sujuvuuteen ja koettuun tasa-arvoon yhteiskunnassa. Juuri tässä perinteiset hyvinvointialojen järjestöt ovat avainasemassa. Lisäksi järjestöt ovat tärkeä kanava ilmastotoimiin sitouttamisessa, ja tässä suhteessa järjestöjen viestintä jäsenilleen sekä ilmastoteeman näkyminen järjestön omassa toiminnassa ovat avainasioita.

4. Terveys, hyvinvointi ja ilmastotoimet

4.1 Miksi ja miten ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutukset tulisi huomioida?

Ilmastotoimilla on monentyyppisiä vaikutuksia suomalaisten terveyteen ja hyvinvointiin nyt ja tulevaisuudessa. Nämä vaikutukset syntyvät monilla eri sektoreilla tehtävien päätösten seurauksena, joten ilmastopolitiikan(kaan) yhteydessä terveyttä ei voida suojella ja edistää vain sosiaali- ja terveyssektorin toimin. Suomen terveyspolitiikassa onkin pyritty edistämään ”terveys kaikissa politiikoissa” -lähestymistapaa eli terveysnäkökohtien huomioimista kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa (Leppo ym. 2013).

Ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutusten (jatkossa kutsutaan yksinkertaisuuden vuoksi terveysvaikutuksiksi) huomioinnin merkitystä korostaa se, että lyhyellä tähtäimellä toimien vaikutukset voivat Suomessa olla jopa suurempia kuin itse ilmastonmuutoksen. Tämä johtuu siitä, että osa toimista voi muuttaa nopeasti elinympäristöä, mutta ilmastonmuutoksen vaikutukset suomalaisten terveyteen ovat varsinkin lyhyellä tähtäimellä maltillisia. Samaan aikaan osa ilmastotoimista on pitkävaikutteisia ja vaikeasti peruutettavia (esimerkkinä kaupunkirakenteeseen tehtävät muutokset) ja osa aiheuttaa vaikutuksia monimutkaisten mekanismien kautta (esimerkkinä energiantuotantorakenteen muutosten vaikutukset toimeentulon kautta); siten terveysvaikutusten arviointi on syytä tehdä riittävän varhaisessa vaiheessa ja laaja-alaisesti. Tässä raportissa ilmastotoimilla viitataan yleisimmin ilmastonmuutoksen hillintään, koska se on keskiössä kansallisessa energia- ja ilmastostrategiassa. On kuitenkin hyvä huomata, että myös ilmastonmuutokseen sopeutumisen toimiin liittyy terveyshyötyjä ja -haittoja (Cheng ja Berry 2013), ja toisaalta osa toimista saatetaan tehdä nimenomaan terveyden suojelemiseksi. Yllättävien ristiriitojen välttämiseksi hillintä- ja sopeutumistoimien vaikutuksia terveyteen ei tulisi arvioida toisistaan täysin erillään.

Terveyssektori on viime vuosina pitänyt esillä myös erityistä syytä huomioida ilmastotoimien terveysvaikutukset: ilmastotoimien on katsottu tarjoavan poikkeuksellisen mahdollisuuden parantaa kansanterveyttä ja kaventaa terveyseroja (Friel ym. 2008; Watts ym. 2015). Näin siksi, että monilla ilmastotoimilla on terveyden kannalta hyödyllisiä sivuvaikutuksia, esimerkiksi ilmansaasteiden aiheuttamien terveyshaittojen väheneminen korvattaessa fossiilisia polttoaineita uusiutuvilla energialähteillä. Toisaalta jotkin uusiutuvan energian käyttömuodot voivat myös lisätä terveyshaittoja. Siten yksinkertaisena tavoitteena ilmastotoimia suunniteltaessa voidaan pitää toimiin liittyvien hyödyllisten terveydellisten sivuvaikutusten maksimointia ja haitallisten minimointia. Terveysvaikutuksia arvioitaessa on kuitenkin huomioitava, että vaikutukset voivat olla varsin erilaisia eri väestöryhmissä. Päätöksentekotilanteessa voidaankin joutua myös arvottamaan yksilön etua suhteessa yleiseen etuun: ilmastotoimen seurauksena voi pienelle joukolla ihmisiä aiheutua arveluttavan suuri terveysriski, vaikka väestötasolla toimesta seuraisi terveyshyötyä.

Terveysvaikutukset ovat vain yksi ilmastotoimien monista (sivu)vaikutuksista, jotka on syytä huomioida päätöksenteossa. Terveyden edistämistä pidetään kuitenkin yleismaailmallisesti tärkeänä tavoitteena ja myös yksilötasolla hyvää terveyttä arvostetaan. Siten terveyshyödyt voivat toimia myös tärkeänä motivaattorina ilmastotoimien toteuttamiselle sekä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa

että kansalaisten arjen päätöstilanteissa (Bain ym. 2016) ja osoitettavissa olevat terveyshyödyt voivat lisätä ilmastotoimien hyväksyttävyyttä (Nissinen ym. 2015). Motivoinnin tulisi luonnollisesti perustua tutkittuun tietoon hyötyjen mittakaavasta eikä mielikuviin.

Päätöksenteon tukena hyödyllisimpiä ovat määrälliset arviot ilmastotoimien vaikutuksista terveyteen. Määrällisten arvioiden tekeminen voi olla jopa tärkeämpää terveyshaittojen kuin terveyshyötyjen kohdalla, sillä käsitykset terveysriskeistä voivat vaikuttaa voimakkaasti päätöksentekoon. Käytännössä määrällisten arvioiden tekeminen ilmastotoimien terveysvaikutuksista on usein haastavaa, ja vajavaisen tieteellisen tiedon vuoksi joidenkin vaikutusten osalta jopa mahdotonta. Hyvinvointivaikutuksia arvioitaessa on lisähaasteena se, että muutokset kokemuksellisessa tai materiaalisessa hyvinvoinnissa voivat aiheutua monimutkaisten vaikutusketjujen kautta; kokemuksellinen hyvinvointi voidaan myös määritellä eri tavoin (Hiscock ym. 2014). Siten energia- ja ilmastostrategiainkin vaikutusarvioinneissa on resurssisyistä arvioitu määrällisesti ainoastaan pienhiukkasille altistumisen kautta syntyvät terveysvaikutukset, muut arviot ovat laadullisia (Koljonen ym. 2017).

Määrällisten arvioiden tekeminen vaatii tyypillisesti tiedon ilmastotoimen vaikutuksista altistumiseen eri tekijöille, altiste-vastesuhteista (kunkin tekijän aiheuttaman vaikutuksen voimakkuus) sekä altistuvan väestön määrästä ja perusterveystilasta nyt ja tulevaisuudessa. Monet näistä tiedoista saadaan mallintamalla ja epävarmuudet voivat olla merkittäviä (Remais ym. 2014) – usein epävarmakin määrällinen tieto on kuitenkin hyödyllisempää kuin laadullinen. Määrällisiä arviointeja on kansainvälisesti laadittu liittyen esimerkiksi kaupunkien liikennejärjestelmien uudistamiseen ja tästä aiheutuviin muutoksiin ilmansaasteille ja melulle altistumisessa ja hyötyliikunnassa, sekä energiantuotannon ja ruokavalion muuttamiseen ilmastoystävälliseksi (esim. Aston ym. 2012; Cai ym. 2018; Perez ym. 2015; Rojas-Rueda ym. 2013).

Ilmastotoimien terveysvaikutusten huomioimista päätöksenteossa voidaan pyrkiä edistämään yhteismitallistamalla vaikutuksia. Esimerkiksi eri toimien terveysvaikutusten kirjoa voidaan verrata toisiinsa laskennallisen ”tautitaakka”-käsitteen avulla, jonka käyttöä Maailman terveysjärjestö WHO pyrkii edistämään erityisesti laajamittaisissa terveysseurannoissa (Murray ja Lopez 2013). Terveysvaikutusten vertailua muun tyyppisiin ilmastoimista aiheutuviin vaikutuksiin puolestaan helpottaa vaikutusten rahallinen arvottaminen. Terveyshaittoista voi aiheutua kustannuksia niin sairaanhoidon, menetettyjen työpäivien kuin elämänlaadun heikkenemisen ja ennenaikaisen kuoleman arvottamisen kautta. Toisaalta erityyppisten vaikutusten yhteismitallistaminen rahallisen arvottamisen kautta on myös kerännyt osakseen kritiikkiä, ja sen on nähty sisältävän ongelmia oikeudenmukaisuuden kannalta (esim. Kortetmäki 2016).

Lopuksi on hyvä tiedostaa, että vaikka päätöksentekotilanteessa vertaillaan yleensä erityyppisten ilmastotoimien haittoja ja hyötyjä, niin myös toimimattomuudella on ”hintansa”, sillä ilmastonmuutos aiheuttaa itsessään haittoja ja hyötyjä – kansainvälisesti tarkastellen selvästi enemmän haittoja. Päätöksenteossa ilmastotoimien ja ilmastonmuutoksen terveysvaikutusten vertailun vain tekee vaikeaksi se, että vaikutukset eriävät ajan ja paikan suhteen: ilmastotoimet vaikuttavat nopeammin ja paikallisemmin kuin ilmastonmuutokseen johtavat päästöt; ilmastotoimien ja ilmastonmuutoksen hyötyjä ja haitan kokijat eivät myöskään ole välttämättä samoja.

4.2 Osallistaminen sosiaali- ja terveyssektorilla

4.2.1 Osallisuus

Yhteiskunnan tulisi etsiä sellaisia muutospolkuja, joilla tuetaan kansalaisten mahdollisuuksia pitää yllä hyvinvointia ilmastotoimien alkaessa vaikuttaa yhä enemmän jokapäiväisiin toimintaedellytyksiin ja arjen sujuvuuteen. Osallistaminen voi toimia merkittävänä osatekijänä, kun rakennetaan näkymää hyvinvoinnin turvaamiselle vahvojen ilmastotoimien maailmassa. Sosiaali- ja terveyssektorilla on parin viime vuosikymmenen aikana rakennettu erityisiä tapoja ajatella kestävää hyvinvointia ja samalla kehitetty sektorikohtaisia kansalaisten osallistamista vahvistavia toimintastrategioita. Nämä ajatustavat ovat osaltaan omaleimaisia ja kohdentuvat usein yhteiskunnan vähäosaisimpiin, jolloin ensisijaisena tavoitteena on syrjäytymisen ehkäisy. Kestävän hyvinvoinnin keskusteluun on kytketty myös laajempia kaikkien kansalaisten hyvinvointiin liittyviä kysymyksenasetteluja, jotka ovat tärkeitä, kun etsitään siltoja ilmastopolitiikan perinteisiltä pääsektoreilta ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutusten arviointiin. Viime kädessä ilmastonmuutoksen ja ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutukset koskevat tavalla tai toisella kaikkia kansalaisryhmiä.

Osallistamisen käsitteellinen keskustelu sosiaali- ja terveyssektorilla on siis tuottanut omaa käsitteistöä kestävästä hyvinvoinnin edellytyksistä. Tämän keskustelun ytimessä on ollut 2000-luvun alusta lähtien *osallisuuden* käsite. Raivion ja Karjalaisen (2013) mukaan osallisuus tarkoittaa, että 1) ihmisellä on käytössään riittävät aineelliset resurssit (having), 2) hän on omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa toimijana (acting) ja 3) hänellä on sosiaalisesti merkityksellisiä ja tärkeitä suhteita (belonging). Nämä osallisuuden ulottuvuudet asettuvat lähelle sosiologi Erik Allardtin (1976) jäsenystä hyvinvoinnin ulottuvuuksista, ja noudattavat sikäli kotimaisen ja pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen pidempää perinnettä (ks. myös Hirvilampi ja Helne 2014).

Toisaalta osallisuuden käsite on viime aikoina nähty prosessikäsitteenä (esim. Leeman ja Hämäläinen 2016) niin, että se yhdistetään yksilöiden voimaannuttamisen strategioihin. Tällöin painopiste siirtyy ulkoisesta hyvinvoinnin mittauksesta hyvinvoinnin kokemukseen perustuviin arviointeihin, jotka juuri ovat voimaannuttamisen keskeistä rakennusainetta. Esimerkiksi Nina Wallersteinin (2006) mukaan tehokkaimmat voimaannuttamiseen tähtäävät strategiat ovat sellaisia, joissa rakennetaan ja vahvistetaan aitoa osallisuutta tukemalla yhteisön jäsenten itsenäistä päätöksentekoa, yhteisöllisyyttä, paikallisia siteitä sekä voimaantumista. Mitä paremmin voimaannuttamisen strategiat on yhdistetty laajempiin tasa-arvoa edistäviin ekonomisiin ja poliittisiin strategioihin, sitä tehokkaampia ne ovat (Wallerstein 2006, 5, 14; ks. myös Rouvinen-Wilenius ja Koskinen-Ollonqvist 2011). Osallisuus ja voimaantuminen kasvavat kokemuksen kautta, mihin liittyy kolme huomiota. Ensinnäkin tärkeitä on se, että osallistumisella on todellista vaikutusta, joka voidaan tunnistaa toimijoiden omassa piirissä (ks. esim. Nivala ja Rynnänen 2013). Toinen näkökohta liittyy kuulemisen kautta vaikuttamiseen. Tässä ei riitä se, että kuullaan, vaan on tärkeitä myös saada palautetta siitä, miten ja mihin on vaikutettu kuulemisen kautta. Kolmanneksi korostetaan kansalaisjärjestöjen roolia kestävästä hyvinvoinnin rakennustyössä yhteisen kokemuksen perustana.

Yhteistä linjaa osallisuuden tavoitteelle on haettu myös eurooppalaisista kestävästä hyvinvoinnin linjauksista, joita ovat kehittäneet muun muassa Euroopan sosiaalirahaston tukemat hankkeet. Näissä etsitään horisontaalisia ratkaisuja kestävästä hyvinvoinnin tukemiseen yksilöiden ja yhteisöjen voimin (ks. Isola ym. 2017).

4.2.2 Osallisuus ja osallistumisen kokemus

Monesti ajatellaan, että nykyajan yhteiskunnassa yksilöt voivat omilla päätöksillään vaikuttaa ratkaisevasti kestävästä kehityksen suuntaan. Totta on, että elämme yksilöiden voimavaroja painottavaa aikaa, ja yksilöiden valinnoilla kuluttajina on suuri merkitys ilmastopäästöjen vähentämisessä. Ilmastonmuutos koetaan yksilön kokemusmaailmassa kuitenkin usein niin suureksi ongelmaksi, että pelkästään omiin toimiin luottaminen voi tuottaa yksilön arjessa enemmän ahdistusta kuin kestäviä ilmastotoimia. Esimerkiksi neuvo sammuttaa valoja omassa asunnossa ei tunnu riittävältä vaikuttamiskeinolta, kun samalla puhutaan maailmanlaajuisesta ilmastokriisistä. Toisaalta moni yksilö jo tekee paljon pieniä ilmastotekoja, mutta kuinka moni voi sanoa tehneensä kaiken mahdollisen, johon on kykenevä? Nykyisin ilmastohuoli kasvaa ilmastomuutoksen havaitsemisen kautta (esim. äärisääilmiöt), mutta yhä enemmän myös tekemättömistä teoista hillinnässä ja sopeutumisessa. Yksilökeskeisessä yhteiskunnassa päädytään tilanteeseen, jossa ilmastomuutokseen sopeutumisesta ilmeisesti muodostuu oma linjansa yksilöterapien kirjoon. Tämä haaste on tunnistettava ja voimavaroja tulee kasvattaa kestävästä hyvinvoinnin tavoitteluun. Yksilön voimavarojen lisäksi on kasvatettava yhteisöllisiä voimavaroja ilmastokriisin edessä. Tämä näkökulma tuli painokkaasti uutena kysymyksenä esille erityisesti hankkeen kolmannessa työpajassa, jossa sosiaalialan järjestöillä oli merkittävä rooli keskustelussa.

Arjen sujuvuuden kokemus on puolestaan keskeinen myönteinen elementti osallisuudessa ja osallistumisessa ja vaikuttaa ilmastotoimien hyväksyttävyyteen. Sujuva arki ja toimivat rutiinit ovat keskeinen koekenttä, jossa osallisuutta ja hyvinvointia voidaan rakentaa. Sujuva arki ei synny vain yksittäisistä valinnoista, vaan vaatii toimijan visiota hänelle mahdollisesta ja toimivasta kestävästä elämäntavasta. Ilmastotoimien olisi siis tuettava elämäntapaa, joka täyttää kestävästä hyvinvoinnin kriteerit yksilöiden ja myös ruokakuntien tasolla mahdollisimman hyvin sen sijaan että yksilö kokee joutuvansa ponnistelemaan voimattomana pienten ilmastotekojen tekemiseksi.

Yksilön kestävästä hyvinvointia tavoitteleva elämäntapa on myös osa aktiivisen kansalaisuuden muotoutumista. Kyse on yhteisöllisestä asiasta, jossa toistuu kestävästä kehityksen vankka perinne nojata kehitystyössä paikallisiin ratkaisuihin ja voimavaroihin. Kokemuksen jakaminen kunnissa, kansalaisjärjestöissä ja erilaisissa vertaisryhmissä on keskeinen osallisuutta kasvattava prosessi. Kuntien ilmastotoimet ovat vahvistuneet merkittävästi viimeisten kymmenen vuoden aikana, ja etenkin suurilla kaupungeilla on jo merkittävä rooli ilmastotoimiin osallistamisessa. Sen sijaan sosiaali- ja terveysalan järjestöjen strategioissa, yhteiskuntapoliittisessa toiminnassa ja vertaisneuvonnassa on toistaiseksi niukasti merkkejä aktivoitumisesta ilmastotoimiin. Näillä järjestöillä on kuitenkin erittäin suuri potentiaali ehdottaa ja rakentaa ilmastotoimia arjen asiantuntijuuden nojalla, kunhan eri toimijat löytävät paikkansa ilmastotoimissa.

4.2.3 Osallistaminen prosessina sosiaalisen osallisuuden näkökulmasta

Hyvinvointisektoreiden sosiaalista osallisuutta (inclusion) painottavassa käsitemaailmassa osallistaminen nähdään yleensä ylhäältä ohjattuna toimintana, jossa paikallisten toimijoiden rooli jää vähäiseksi ohjelmien toimeenpanossa. Osallisuuden käsitteen kautta keskusteluun tuodaan usein kriittisiä näkökulmia, joissa tähdennetään avoimien kanavien merkitystä, päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja valmistelun vankkaa vuorovaikutuksellisuutta eri toimijatahojen kesken. Tässä kritiikissä ei sinänsä ole ristiriitaa verrattuna monesti lainsäädännölläkin tuettuun hallintokulttuurin avoimuuden kasvuun Suomessa. Pikemminkin on kyse siitä, että avoimen hallinnollisen valmistelun tavoitteet ovat käytännön tasolla kritikoiden mielestä toteutuneet puutteellisesti.

Ilmastotoimia lähellä oleva esimerkki lainsäädännössä on osallistava maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) ja sitä täydentävä myöhempi kuntalaki (410/2015) (ks. esim. Häikiö ja Lehtonen 2016). Myös sosiaali- ja terveyssektorilla on useita esimerkkejä osallistavaan hallintokulttuuriin tähtäävästä lainsäädännöstä, joka tosin näkee kansalaiset palvelujärjestelmän asiakkaina eikä – kuten edellä mainituissa esimerkeissä – alueen asukkaina. Asiakkaiden asemasta ja oikeudesta osallisuuteen on säädetty useissa laeissa, kuten aikaisemmassa kuntalaissa (365/1995) ja laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Sosiaalihuoltolaki (1302/2014) korostaa nykyisin entistä enemmän palveluiden asiakaslähtöisyyttä ja asiakasosallisuutta. Terveystieteiden tutkimuksessa on laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992), joka korostaa potilaan itsemääräämisoikeutta, oikeutta hoitoon ja tiedonsaantiin sekä yhteisymmärrystä hoidosta potilaan kanssa (ks. Leemann ja Hämäläinen 2016). Hankkeen kolmannessa työpajassa kävi ilmi, että erityisesti suurten sosiaalialan järjestöjen piirissä arvostetaan lainsäädännöllä tuettua osallistamista, olipa sitten kyse asiakkaiden oikeuksista tai laajemmista kestävästä hyvinvointiin tähtäävistä toimista. Työpajakeskustelussa käytettiin sanontaa ”laki toimii perälautana”, jolla viitattiin siihen, että lainsäädäntö on välttämätön, mutta ei riittävä julkinen toimi, jolla osallisuuden kasvua ilmastotoimissa voidaan tukea.

Lars Leemannin ja Riitta-Maija Hämäläisen (2016) mukaan sosiaalinen osallisuus on dynaamisessa suhteessa aikaan ja paikkaan. Niinpä se on käsitettävä enemmän prosessina kuin tilana. Avoimien kanavien merkitys osallisuuden rakentamisessa on moniulotteinen kokonaisuus, jossa voidaan priorisoida erilaisia tavoitteita. Ilmastotoimien kannalta tärkeintä on kanavoida sosiaalinen osallisuus kestävästä hyvinvointia tukeväksi vuorovaikutukselliseksi prosessiksi, johon yksilöt voivat osallistua heille ymmärrettävin ja kestävästä hyvinvointia lisäävin toimin. Sosiaalisen osallisuuden yhteydessä puhutaan ja kirjoitetaan (jaetun kokemuksen lisäksi) paljon toimijoiden sosiaalisista suhteista, sosiaalisesta toimintakyvystä ja identiteetistä. Näin painotetaan myös sitä, että yksilöiden yhteenlasketut voimavarat tavoitella kestävästä hyvinvointia edelleen kasvavat, kun ne muodostuvat yhteisöllisiksi voimavaroiksi.

Osallisuuden rakentamisesta puhutaan myös prosessina, joka itsessään tuottaa suotuisia terveysvaikutuksia (Rouvinen-Wilenius ja Koskinen-Ollonqvist 2011). Tutkimukset ovat tosin osoittaneet, että osallisuuden yhteyttä terveyteen ei ole helppo suoraan ja yleistäen osoittaa. Kuitenkin monet tutkimukset tukevat ajatusta, että osallisuuden puute on merkittävä riskitekijä terveydelle. Lisäksi osallistuminen yhdistetään *voimaannuttamisen prosessiin*, jolla on havaittu olevan paikallisesti merkittäviä yhteiskunnallisia vaikutuksia. Yksilöiden osallisuus yhteisöjen toimissa

parantaa terveyden rakenteellisia edellytyksiä ja edistää siten erityisesti terveydenhuollon tasa-arvon toteutumista (Rifkin 2014).

Leemaan ja Hämäläinen (2016, 591) puolestaan kiteyttävät *sosiaalisen osallisuuden* merkityksen sosiaalipoliittisesta näkökulmasta: "... sosiaalinen osallisuus on muuttuva, dynaaminen prosessi, joka torjuu köyhyyttä ja syrjäytymistä, mahdollistaa yhteiskuntaan osallistumisen, tarjoaa mahdollisuuksia ja voimavaroja sekä edistää taitojen ja kykyjen kehittymistä. Yksilön kokemuksellisenä tunteena sosiaalinen osallisuus on omakohtainen ja tunneperäinen, tuo tunteen yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisesta, on omien asioiden kulkuun vaikuttamista ja syntyy osallistumisen kautta." Ilmastopaneelin kolmannessa työpajassa kuultiin puheenvuoroja, jotka korostivat tunteiden merkitystä ilmastotoimien motivaatiotaustana. Tunteiden merkitys osallisuuden rakennustyössä näyttäytyy toistaiseksi jokseenkin erittelemättömänä asiana, mutta on ilmeistä, etteivät ilmastotoimet voi vahvistua ja saada hyväksyntää pelkästään faktapitoisen tiedon nojalla. Tämä on yksi haaste, johon osallistavassa ilmastopolitiikassa on syytä tarttua.

4.2.4. Kestävän hyvinvoinnin haaste ilmastotoimille

Osallistamisen, osallistumisen (participation) ja osallisuuden (inclusion) käsitemaailma on kiinnostava ilmastotoimien hyvinvointivaikutusten kannalta. Se on myös maailma, josta puuttuu tutkittua tietoa ja erityisesti syvällisiä synteesejä. Hankkeen kuluessa saatiin kuitenkin runsaasti havaintoja siitä, että ilmastotoimien ja koetun hyvinvoinnin yhteenkytkentä on tulossa vahvemmin esille paitsi aktiivien ilmastotoimijoiden joukossa, myös laajemmassa yleisössä (vrt. Ilmastolaki 609/2015, lain tarkoitus ja tavoitteet). Samalla ilmastotoimien voi odottaa politisoituvan vahvojen ilmastotoimien maailmassa samoin kuin yleensäkin ihmisten arkielämän kannalta tärkeät yhteiskunnallisesti säädeltävät asiat. Sen vuoksi on yhä tärkeämpää yrittää ennakoita, miten ilmastotoimet otetaan vastaan. Tämä ei tarkoita vain sitä kuinka hyväksyttävänä toimia pidetään, vaan myös sitä, kuinka osallistamalla voidaan rakentaa yhteiskuntaan lisää sosiaalisia, taloudellisia ja kulttuurisia voimavaroja, joilla tavoitella kestävästä hyvinvointia.

Sosiaalisen osallisuuden keskustelussa yksi avainkäsite on voimaantuminen. Johtoajatuksena voisikin olla kysymys siitä, millä keinoin voimaannuttaminen ilmastotoimiin saadaan parhaiten palvelemaan ilmastopolitiikkaa ja kestävästä hyvinvointia. Yksi prosessiin painottuvan osallisuuden perusajatuksista on myös arvioida politiikan kohtuullisuutta eri väestöryhmien resursseja ja toimintakykyä ajatellen. Yleensäkin olisi etsittävä tasapainoa ilmastotoimissa niin, ettei päädytä tilanteisiin, joissa joudutaan ylireagoimaan, mutta ei myöskään jäädä tilanteeseen, jossa ei reagoida riittävästi pitkällä aikavälillä (vrt. Maor ym. 2017). Juuri tämän tasapainon löytyminen on tärkeää, jotta voidaan luottaa osallisuuden kasvun katkeamattomaan virtaan ja kestävästä hyvinvoinnin edistymiseen.

Kestävästä hyvinvoinnin edellytysten ja tulosten arviointi on nyt ja tulevaisuudessa tärkeä tehtävä, jossa tarvitaan vankkaa monialaista asiantuntijätietoa mutta myös monipuolisesti arjen asiantuntijuutta. Tarvitaan määrällistä ja laadullista seuranta ilmastotoimien vaikutuksesta kestävästä hyvinvoinnin tilaan ja tavoitteisiin. Kestävästä hyvinvoinnin monet tekijät (esim. terveysvaikutukset) ovat mitattavissa määrällisinä muutoksina, joiden raportointi antaa selkeää tietoa päätöksenteon pohjaksi. Laaja hyvinvoinnin arviointi, joka sisältää elämäntavan muutoksen kulttuurisia ja yhteisöllisiä tekijöitä

edellyttää puolestaan myös laadullisia arvioita, jotka nojaavat vuorovaikutuksessa saatavaan tietoon ja sen systemaattiseen analyysiin soveltuvin menetelmin.

4.3 Ilmastotoimien keskeiset aihealueet

Ilmastotoimien ja hyvinvoinnin yhteyksiä koskevissa kolmessa työpajassa keskusteltiin laajasti ja monipuolisesti ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutuksista (katso liite 1). Keskustelu kohdentui usein (hallinto)sektoreille, jotka muutoinkin ovat esillä ilmastotyön strategisissa asiakirjoissa. Työpajoissa tällaisia sektorikohtaisia tarkasteluja ja arvioita nousi esiin erityisesti neljällä sektorilla. Riippuen keskustelun temaattisesta painotuksesta näiden tärkeysjärjestys vaihteli, joten niitä voi pitää lähtökohtaisesti yhtä tärkeinä ilmastotoimien hyvinvoinnin ja terveysvaikutusten arvioinnin kannalta. Sektorit ovat 1) energian tuotanto ja kulutus, 2) liikenne, etenkin henkilöliikenne, 3) asuminen ja yhdyskuntarakenne sekä 4) ruoka, etenkin ruokavalioiden koostumus ja ravintoon liittyvä jakelu ja palvelut. Näillä sektoreilla syntyvät ilmastotoimien hyvinvointi- ja terveysvaikutukset ovat monesti yhteydessä toisiinsa monimuotoisilla tavoilla, eikä aina ole helppoa selvittää juuri tietyn ilmastotoimen vaikutusta jollakin sektorilla. Kokonaiskuvan hahmottaminen on tärkeä tehtävä ilmastotoimien vaikutusten arvioinnissa.

Energiasektorin osalta työpajoissa olivat esillä energian tuotannon muodot sekä kotitalouksien energian kulutuksen ja jakelun teemat. Myös energian hinta oli isosti esillä, sillä hinta määrittää huomattavasti sitä, miten kotitaloudet voivat päästä mukaan uusiutuvan energian käyttäjinä. Todettiin myös, että energian kestävä käytön tavat ja edellytykset kotitalouksissa riippuvat olennaisesti asumismuodosta. Kaupunkimaisessa tiiviissä asumisessa energian käyttöä voidaan uudistaa yhteisölliseltä pohjalta, mikä osaltaan tarjoaa mahdollisuuksia liittyä uusiutuvan energian käyttäjäksi ja myös tuottajaksi. Energian tuottamisen osalta keskustelussa korostui biomassan polttoon liittyvät teknologiset ja terveydelliset tekijät. Erityisesti puun pienpoltto eri muodoissa oli yksi keskustelluimpia ja kiistellyimpiä teemoja. Maaseudulla puun poltto asuntojen lämmityksessä saa vahvat perustelunsa läheltä saatavasta hinnaltaan edullisesta materiaalista. Erityisesti tiiviisti rakennetuissa kaupungeissa taas pidetään ”win-win”-tilanteena puunpolton vähentämistä tai jopa kieltämistä, sillä silloin vähennetään yhtäaikaisesti sekä ilmastoon että terveyteen kohdistuvia vaikutuksia (puunpoltto voi heikentää kaupunkien ilmanlaatua, eivätkä päästöt hajaudu kuten maaseudulla). Koska suuri osa suomalaisista asuu nykyisin suhteellisen väljästi rakennetuilla kaupunkialueilla tai osa-aikaisesti kesämökeillä, suora puunpoltto on merkittävässä roolissa yhä edelleen ja tämän vuoksi puunpoltoa sääteleviä toimia ei helposti hyväksytä sosiaalisesti.

Liikennesektorilla keskustelu koski pääasiassa henkilöliikenteen uudistamista ja järjeistämistä. Sektorilta tunnistettiin ilmastotoimia, jotka saavat laajalti kannatusta. Liikenteen toimista todettiin työpajoissa olevan konsensus henkilöautoliikenteen vähentämisestä, joukkoliikennepalveluiden lisääntyvästä käytöstä sekä pyöräilyn ja jalankulun edistämisestä. Näiden osalta voidaan puhua paitsi asiantuntijoiden konsensuksesta, osin myös trendistä joka jo vaikuttaa liikkumisessa laajemmassa

väestössä. Pyöräilyn ja jalankulun edistäminen nähdään terveys- ja hyvinvointihyötyjen vuoksi erityisen hyväksyttävänä ilmastotoimien osa-alueena. Toisaalta päivittäiset matkat monessa tapauksessa pitenevät pikemminkin kuin lyhenevät – ainakin toistaiseksi. Niinpä matkaaminen tulee arjessa haasteellisemmaksi, kun siihen liitetään arkielämän näkökohtia, kuten kauppareissuja ja lasten kuljettamista kouluun tai harrastuksiin. Avoin kysymys on, miten uudet liikennepalveluiden muodot voivat helpottaa vähähiilistä liikkumista kaupungeissa ja maaseudulla. Liikennepolitiikan osalta esiin nousi huoli myös alueellisesta eriarvoistumisesta: innovatiiviset ratkaisut hyödyttävät kaupunkilaisia, mutta syrjäseudut jäävät ilman vastaavia palveluja samalla kun autoilun kustannukset kasvavat.

Asumisen ja yhdyskuntarakenteen osalta työpajakeskustelut linkittyivät edellä kuvattuihin energiakysymyksiin, mutta myös vankasti kaupunkirakenteen tiivistämiseen. Tällä alueella konsensuksen muovaaminen tavoiteltavista ja sosiaalisesti hyväksyttävistä ilmastotoimista on vielä kesken. Jännitteitä on esimerkiksi kaupunkirakenteen tiivistämisen toivottujen vaikutusten (energiatehokkuus) ja ei-toivottujen vaikutusten (mm. viheralueiden vähenemisen terveyshaitat, lisääntyvä meluallistutus) välillä. Yhdyskuntarakenteen muutos vaikuttaa siis monella tavalla kansalaisten kokemaan hyvinvointiin. Ehkä työpajojen välitilinpäätöksenä tältä osin voi suositella kohtuullista kaupunkirakenteen tiivistämistä, mutta myös sensitiivisyyttä sen ”sivuvaikutuksille” ja niiden hallinnalle. Toisaalta työpajoissa painotettiin, että tiiviissä kaupungissa palvelut voidaan järjestää paremmin lähietäisyydelle, mikä auttaa asukkaita, myös ikääntyvää väestöä, pääsemään palveluiden piiriin esimerkiksi kävelemällä. Tämä lisää kaupunkilaisten yhdenvertaisuutta, joskin voi kasvattaa alueellista eriarvoisuutta maaseudun ja kaupunkien välillä.

Ravinnosta ja siihen liittyvistä palveluista (esimerkiksi ruoanlaitto ja jakelu) on jälleen pitkälti konsensus keskustelussa – ainakin jos puhutaan pääargumentin tasolla. Keskustelusta löytyy nimittäin päättäväinen näkemys kasvispainotteisen ruokailun paremmuudesta muihin ruokamalleihin verrattuna. Koska tämä näyttäisi myöskin olevan ajankohtainen puheenaihe laajemmin väestössä (vaikkakaan kansalaisten ilmaisema tuki muutostarpeelle ei ole toistaiseksi realisoitunut vähentyneeksi lihankulutukseksi), on ilmeistä, että askelet kasvispainotteista ruokavaliota edistävään suuntaan myös joukkoruokailussa ovat perusteltuja. Toisaalta ruoka on kulttuurisesti sensitiivinen ja voimakkaita tunteita herättävä aihe, ja sosiaalisen hyväksyttävyyden kannalta on tärkeää arvioida kasvisruokaan painottuvan ravinnon terveys- ja hyvinvointivaikutuksia sekä vaikutuksia ruoan tuotantoketjussa toimiville. Ruokavalion muutosten lisäksi keskustelussa on mukana paljon ideoita uudenlaisista ruokailupalveluista, joiden merkitys ilmastotoimien kannalta kiteytyy esimerkiksi ruoan hävikin vähenemisenä, toimitusketjujen ekotehokkuuden lisäämisenä tai ilmaston kannalta hyvien valmistuotteiden kasvavana kulutuksena.

5. Hyvinvointivaikutusten arviointi

5.1. Ilmastopolitiikan arviointi

Ilmastopolitiikan muodollinen arviointi on vielä melko kehittymätöntä (Hildén ym. 2014) ja terveys- ja hyvinvointivaikutusten osalta arviointi on varsin olematonta. Ilmastopolitiikan arviointi kytkeytyy kuitenkin politiikan ja politiikkatoimien arvioinnin pitkään perinteeseen, joka tarjoaa erilaisia teoreettisia lähtökohtia ja niistä kumpuavia jäsennyksiä arviointityöhön (Sanderson 2000; Vedung 2010). Ensisijaisesti politiikan arvioinnissa ollaan kiinnostuneita politiikan tavoitteiden toteutumisesta, mutta tämän ohella huomiota kiinnitetään esimerkiksi kustannustehokkuuteen sekä, usein sivuvaikutusten kautta esiin tuleviin, oikeudenmukaisuuteen, sosiaaliseen hyväksyttävyyteen ja yhteensopivuuteen muiden politiikkatoimien kanssa (Huitema ym. 2011). Eryteisesti nämä korostuvat politiikan ennakoarvioinnissa (ex-ante evaluation).

Ilmastopolitiikan terveys- ja hyvinvointivaikutusten arviointi on keskittynyt ennen kaikkea sivuvaikutusten tarkasteluun. Selkeästi mitattavien altistusten, sairastavuuden ja kuolleisuuden ohella arvioinnin tulisi olla refleksiivistä ja osallistavaa (Huitema ym. 2011). Siihen soveltuvat hyvin erilaiset toimijakeskeiset menetelmät, kuten käyttäjäorientoitunut, intressiryhmiin keskittyvä tai asiantuntijoita painottava kollegiaalinen arviointi (Vedung 2010, 118–140). Vaikutusketjujen monipolvisuuden ja subjektiivisuuden myötä laadullinen näkökulma on arvioinnissa keskeinen ja arvioinnin tarkoituksena on itse vaikutusten hahmottamisen ohella auttaa ilmastopolitiikkaan kytkeytyviä toimijoita ymmärtämään, sanoittamaan ja käsittelemään vaikutuksia ja politiikan esiin nostamia huolia (Owens ym. 2004). Tällöin arviointi mahdollistaa myös neuvottelun vaikutusten hyväksyttävyydestä ja mahdollisista kompensatioista.

Ilmastopolitiikan hyvinvointivaikutusten arvioinnissa keskeistä on politiikkatoimien suhteellisuuden hahmottaminen. Tällöin ollaan kiinnostuneita siitä, miten hyvin politiikkatoimenpiteet ovat tasapainossa suhteessa ongelmaan, jota niiden avulla pyritään ratkaisemaan. Epäsuhtainen politiikka on politiikkaa, joka asettaa tavoitteisiinsa nähden huomattavan yli- tai alimitoitettuja vaatimuksia sääntelyn kohteille (disproportionate policy responses) (Maor ym. 2017). Alimitoitettut toimenpiteet ovat liian pieniä ja turvallisia, jotta niiden avulla kyettäisiin todella vastaamaan ilmastonmuutoksen aiheuttamiin ongelmiin ja tätä kautta aiheutetaan negatiivisia hyvinvointivaikutuksia. Esimerkiksi sopeutumispolitiikka ei tue helleaaltoihin varautumista riittävästi ja sitä kautta aiheutetaan turhia kuolemia. Ylimitoitettut toimenpiteet puolestaan aiheuttavat kohtuuttomia sivuvaikutuksia suhteessa saavutettuihin hyötyihin. Esimerkiksi yksityisautoilun rajoittaminen ilman vaihtoehtoisten liikennejärjestelmien kehittämistä voisi aiheuttaa suhteetonta haittaa etenkin maaseudun asukkaille.

Gloaalista näkökulmasta voidaan sanoa, että ilmastopolitiikka on IPCC:n esittämiin ilmastonmuutoksen aiheuttamiin vaikutuksiin nähden varsin alimitoitettua ja institutionaalista näkökulmasta alireagointi on todennäköisempää kuin ylireagointi (Peters ym. 2017). Tarkasteltaessa Suomea ja yksittäisiä toimenpiteitä, kuva kuitenkin monipuolistuu. Työpajoissa nousi esiin erilaisia mahdollisia ylimitoituksia liittyen ilmastopolitiikan vaikutuksiin esimerkiksi haavoittuville ihmisryhmille. Ilmastopolitiikan hyväksyttävyyden ja kansalaisten tasapuolisen kohtelun kannalta tällaiset seikat on tärkeää pystyä tunnistamaan ennakoita ja mahdollisesti kompensoimaan siitä

huolimatta, että verrattaessa yksittäisiä haittoja ilmastonmuutoksen globaaleihin vaikutuksiin ja niiden aiheuttamiin hyvinvointihaittoihin, tällaisetkin toimenpiteet voivat vaikuttaa alimitoitetuilta.

Epäsuhtaisia politiikkatoimia voidaan laatia myös harkitusti. Tällöin niiden avulla pyritään esimerkiksi herättämään keskustelua, välttämään jonkin keskeisenä pidettävän intressiryhmän suututtamista, saamaan aikaan nopeaa muutosta tai vastaamaan jonkin tärkeänä pidetyn väestöryhmän merkittävään huoleen, jolloin päätöksentekijät haluavat korostaa, että ongelmaa pidetään tärkeänä ja sen ratkaisemiseen ollaan valmiita panostamaan merkittävästi. (Maor ym. 2017; Howlett ja Kemmerling 2017.) Voidaan siis ajatella politiikkatoimen sivuvaikutusten nousevan merkittävään rooliin politiikkaa laadittaessa, mikä tulee ottaa huomioon myös sen mielekkyyttä arvioitaessa.

Ilmastokysymysten hallinta laajenee pitkälle yksittäisten politiikkatoimien tai strategioiden ulkopuolelle muodostaen monimutkaisia politiikkakokonaisuuksia, joiden yhteisvaikutukset voivat aiheuttaa yllättäviä ja vaikeasti ennakoitavia lopputuloksia etenkin pitkällä aikavälillä (monimutkaisista politiikkasysteemeistä ks. Sanderson 2000). Tästä huolimatta esimerkiksi ilmastopolitiikan ja sosiaalipolitiikan tavoitteiden tai keinojen yhteensopivuutta ei juuri pohdita EU-tasolla (Koch ym. 2016). Tästä näkökulmasta ilmastopolitiikan arviointia voidaan pitää yhtenä keskeisenä ilmastonmuutoksen hallinnan osana, jonka kautta voidaan tuottaa paremmin osallistavaa ja hyvinvointivaikutuksiltaan positiivisia tai ainakin hyväksyttävämpiä ilmastotoimia (Jordan ym. 2015).

5.2 Ilmastopolitiikan hyvinvointivaikutusten kriteerit työryhmäkeskusteluissa ja kirjallisuudessa

Terveys- ja etenkin hyvinvointivaikutukset ovat luonteeltaan monimutkaisia, vaikutusketjuiltaan monipolvisia, osin subjektiivisia ja sitä kautta hankalasti mitattavia ja epävarmoja (Thomas ym. 2014). Tämä tekee selkeiden vaikutuskriteerien asettamisesta hankalaa ja on johtanut kriteerien sijaan erilaisten suositusten laatimiseen arvioinnissa huomioitavista asioista (esim. Sosiaali- ja terveysministeriö 2016). Nämä pitävät sisällään erilaisia näkökohtia, joita arvioinnissa tulisi ottaa huomioon, sekä toisaalta menettelytapaohjeita vaikutusten tunnistamiseen ja niiden merkittävyyden arviointiin.

Puhuttaessa hyvinvointivaikutuksista on tärkeää huomioida sekä objektiiviset, selkeästi ulkopuolistenkin havaittavissa olevat vaikutukset, että subjektiiviset koetut vaikutukset. Objektiivisten vaikutusten mittaamiseen on kehitetty erilaisia indeksejä, joissa on mukana mittareita liittyen terveyteen, terveyteen vaikuttavaan käyttäytymiseen, ympäristön tilaan, sosioekonomiseen statukseen ja sosiaalitukiin (ks. yhteenveto Hiscock ym. 2014). Subjektiivisen hyvinvoinnin kokemuksen mittaaminen ja tämän hyödyntäminen politiikan vaikutusten arvioinnissa on kasvavan mielenkiinnon kohteena, sillä subjektiivinen kokemus voi erota huomattavasti esimerkiksi taloudellisilla indikaattoreilla havaittavista tuloksista (Krueger ja Stone 2014). Subjektiivisten vaikutusten mittaamiseen on kehitetty erilaisia kysymyspattereita, joista tunnetuimpia lienee Maailman terveysjärjestö WHO:n viiden kysymyksen hyvinvointiasteikko (WHO-5). Siinä kartoitetaan vastaajan kokemusta hyvinvoinnistaan viimeisen kahden viikon aikana ja kysytään, onko vastaaja

kokenut itsensä 1) iloiseksi ja hyväntuuliseksi, 2) levolliseksi ja rentoutuneeksi, 3) toimeliaaksi ja tarmokkaaksi, 4) herätessään virkeäksi ja levänneeksi sekä 5) onko hänen elämäänsä kuulunut asioita, jotka ovat kiinnostaneet häntä. (Mental Health Centre North Zealand, 2018.)

Kestävän kehityksen mittaamiseen kehitetyt indikaattorit ovat yksi tapa lähestyä ilmastopolitiikan hyvinvointivaikutuksia. Tällöin jo lähtökohtaisesti pyrkimyksenä on yhdistää sosiaalisia, taloudellisia ja ympäristövaikutuksia. Yksi esimerkki kestävän kehityksen indikaattoreista on FEEM SI. Siinä hyvinvointivaikutuksina huomioidaan koulutustason ja terveystason muutokset, sekä haavoittuvuuden osina ruoka, energia ja yksilön terveys. Indeksillä avulla saadaan näkyville eri vaikutusten välisiä ristiriitaisuuksia (trade off) ja niitä voidaan vertailla toisiinsa. Kestävän kehityksen indikaattoreita hyödyntävässä tutkimuksessa ilmastopolitiikan on havaittu pienentävän sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä globaalilla tasolla (Campagnolo ym. 2016). Tutkimuksen mukaan ympäristökestävyys paranee kuitenkin niin paljon, että kokonaiskestävyysvaikutus on positiivinen. Tutkimuksessa ei huomioitu kattavasti ilmastomuutoksesta itsestään aiheutuvia negatiivisia sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia, joten nämä huomioiden myös sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset voivat politiikan myötä osoittautua paremmiksi, kuin mitä tapahtuisi ilman ilmastomuutosta torjuvaa politiikkaa (Campagnolo ym. 2016). Laajat globaalien tason arviot kätkevät kuitenkin sisäänsä paljon vaihtelua paikallistasolla, jolloin on todennäköistä, että tietyllä alueella vaikutukset ovat päinvastaiset.

Mela ja Hildén (2012) kartoittivat ilmastopolitiikan arvioinnissa käytettyjä kriteerejä EU-maissa ja tunnistivat seuraavan listan käytettyjä terveyteen ja hyvinvointiin liitettäviä kriteerejä: tulonjakovaikutukset, asianosaisten näkemykset/käyttäytyminen, vaikutukset pieniin ja keskiuuriin yrityksiin, tasa-arvovaikutukset (ikä, sukupuoli, etniset ryhmät), terveysvaikutukset, työllisyys, maaseutukysymykset, tietoisuuden lisääminen, energiaköyhyys, yleiset yhteiskunnalliset vaikutukset, ja vaikutukset ihmisoikeuksiin. Tulonjakovaikutuksia lukuun ottamatta näitä kriteerejä käytettiin vain muutamissa arvioissa ja valitut kriteerit vaihtelivat arvioiden välillä suuresti. Vaikutusten arviointiin on siis löydettävissä monenlaisia kriteerejä, mutta toistaiseksi arvioinnin tueksi ei ole vakiintunut mitään yksittäistä, selkeää, kansainväliset vertailut mahdollistavaa tai suoraan Suomeen sovellettavissa olevaa kriteeristöä.

Sosiaali- ja terveysministeriön yleisessä ohjeessa säädösten ihmisiin kohdistuvina vaikutuksina kehoitetaan hyvinvoinnin ja terveyden osalta kiinnittämään huomiota etenkin seuraaviin tekijöihin: väestö ja väestöryhmät, sosioekonomiset olot, arvot ja normit, palveluiden saavutettavuus sekä osallisuus (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016, 24–25). Tämä kriteeristö on yhdistettävissä Suomen lainsäädännön vaatimuksiin, joita on kirjattu esimerkiksi perustuslaissa, yhdenvertaisuuslaissa, tasa-arvolaisissa, kielilaisissa ja sopimuksessa lasten oikeuksista. Virallisesti Suomessa ei kuitenkaan suoraan arvioida ilmastotoimien sosiaalisia ja terveysvaikutuksia, vaan niiden arviointi tapahtuu vapaamuotoisesti lainsäädännön arvioinnin ohessa. Esimerkiksi keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman (KAISU-ohjelma) yhteydessä toteutettiin ympäristölainsäädännön vaatima strategioiden ja ohjelmien ympäristövaikutusten arviointi (SOVA), jossa lainsäädännön mukaisesti ympäristövaikutuksina huomioitiin myös ohjelman välittömät ja välilliset vaikutukset ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen (Soimakallio ym. 2017). Käytännössä tämä tarkoitti puun tienpolton terveysvaikutusten, liikennejärjestelmän muutoksen kulttuuri- ja terveysvaikutusten sekä

mahdollisen energian hinnannousun eriarvoisuusvaikutuksen lyhyttä pohdintaa. Lisäksi arvioissa nostettiin esiin tavoiteltujen kuluttajavalintojen toteutumisen edellyttämät kulttuuriset muutokset, joiden nähtiin asettavan haasteita itse ilmastopäästöjen vähenemisen toteutumiselle. (emt.)

Terveys- ja hyvinvointivaikutusten arviointikriteerit vaativatkin selvästi vielä lisää pohdintaa ja tätä vasten on kiinnostavaa tarkastella, millaisia arviointikriteerejä työpajojen asiantuntijat käyttivät työpajoissa käydyissä keskusteluissa. Työpajojen asiantuntijakeskusteluista tunnistettiin pitkälti kirjallisuuden kanssa yhteneviä kriteereitä (taulukko 1). Lisäksi keskusteluissa korostuivat yksityiskohtaisemmalla tasolla erilaiset henkiseen hyvinvointiin liitettävät kriteerit, kuten ilmastonmuutoksesta ja oman toiminnan mahdollisuuksien puutteesta aiheutuva ahdistus, jota ilmastopolitiikan edesauttama sosiaalisten normien muutos voi pahentaa. Myös kulttuuriset vaikutukset elämäntapojen ja identiteettien muutoksen ja muutospaineen muodossa nousivat esiin etenkin niihin liitettävien monimutkaisten ja vaikeasti arvioitavien yhteisvaikutusten kautta.

Taulukko 1. Asiantuntijatyöryhmien keskusteluista tunnistetut arviointikriteerit terveys- ja hyvinvointivaikutuksille

Terveys (sairastavuus ja kuolleisuus)	<ul style="list-style-type: none"> • Ilmansaasteet, melu, • Liikunnan lisääntyminen, liikenneonnettomuudet • Tartuntataudit, allergiat
Eriarvoisuus	<ul style="list-style-type: none"> • Tuloerot (ml. työttömyys), palvelujen saavutettavuus, toimintamahdollisuudet, osallisuus, syrjäytyminen • Kohdistuminen erilaisiin väestöryhmiin: haavoittuvassa asemassa olevat, ikäryhmät, asuinpaikka, sukupuoli, sosioekonominen asema, erilaisten elinkeinojen harjoittajat • Oikeudenmukaisuus, myös globaali näkökulma
Henkinen hyvinvointi	<ul style="list-style-type: none"> • Ilmastoahdistus suhteessa ristiriitaiseen tietoon ja omiin mahdollisuuksiin toimia • Yksinäisyys, stressin kokemukset • Elintapojen muuttamisen vaikeus ja siitä seuraava pahoinvointi, mielihyvän tai elämän merkityksellisyyden lähteiden poistuminen • Normien muutoksen myötä muiden paheksunta ilmastopäästöjä tuottavista teoista, joita omassa elämäntilanteessa mahdotonta välttää
Elämäntapa ja yhteisö	<ul style="list-style-type: none"> • Muutokset elämäntapaan, identiteettiin, valinnanvapauksiin • Yhteisöllisyys vs. elämäntapojen eriytyminen

Monipolviset vaikutukset tuottavat sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia, jotka voivat kohdistua eri tavoin eri ihmisryhmiin. Tämän vuoksi on tärkeää pystyä suhteuttamaan vaikutuksia toisiinsa ja pyrkiä mahdollisimman kokonaisvaltaisiin arviointeihin. Esimerkiksi yksityisautoilun vähentäminen kaupungeissa johtaa liikenteestä aiheutuvien päästöjen vähenemiseen, mutta samalla hankaloittaa ihmisten arjen toimivuutta ja rajoittaa liikkumisen vapautta vähentäen näin hyvinvointia, mikäli toimivaa julkista liikennettä tai pyöräilymahdollisuuksia ei ole kehitetty. Perinteisissä

vaikutusarvioissa vaikutuksen merkittävyyttä arvioitaessa kiinnitetään huomiota altistavan tekijän määrään, altistuvien ihmisten määrään sekä vaikutuksen suuruuteen ja keston. Nämä sopivat karkeiksi ulottuvuuksiksi yksittäistä vaikutusta arvioitaessa, mutta mikäli vaikutuksia on useita ja ne ovat keskenään ristiriitaisia, tarvitaan arvioinnin avuksi lisää välineitä.

Työpajojen keskusteluissa nousi esiin erilaisia vaikutusten suhteuttamiseen liittyviä näkökohtia. Ensisijaisesti nämä kytkeytyivät itse toimenpiteen tehokkuuteen. Jos sillä saavutetaan merkittäviä ilmastohyötyjä, myös negatiiviset hyvinvointivaikutukset tulevat paremmin hyväksyttäviksi. Myös mahdolliset muut positiiviset vaikutukset voivat kompensoida negatiivisia hyvinvointivaikutuksia. Nissanen ym. (2015) havaitsivat samantyyppisen tuloksen liittyen ilmastopolitiikan hyväksyttävyyteen: positiiviset terveysvaikutukset lisäävät ilmastotoimien hyväksyttävyyttä. Negatiivisia hyvinvointivaikutuksia voidaan pyrkiä kompensoimaan esimerkiksi tukemalla elinkeinonsa menettäviä, kohdistamalla uudelleen tulonsiirtoja niin, että esimerkiksi energian kallistuminen kompensoidaan haavoittuville kotitalouksille, tai parantamalla julkista liikennettä autoilun muuttuessa kalliiksi.

Päätöksentekoprosessin avoimuus ja ihmisten vaikutusmahdollisuudet nousivat työryhmissä esiin keskeisinä keinoina lieventää negatiivisten vaikutusten kokemista. Jo pelkkä lisääntyvä ymmärrys itse ilmastomuutoksen aiheuttamista haitoista ja keinon selkeä yhteys ilmastomuutoksen hillintään tai sopeutumisen edistämiseen voi lisätä hyväksyntää ja vähentää koettua haittaa hyvinvoinnille. Kaiken kaikkiaan taulukon 1 kriteerit antavat siis hyvän pohjan lähteä kehittämään osallistavaa terveys- ja hyvinvointivaikutusten arviointia eteenpäin.

6. Johtopäätökset

1. Osallistamisen käsitteestä

Osallistamisella on tarkoitus suunnata ja lisätä eri toimijoiden osallistumista yhteiskuntapoliittiseen toimintaan, kuten ilmastotoimiin. Osallistaminen laajentaa ja monipuolistaa toimijoiden kirjoa ilmastotoimissa ja lisää koettua osallisuutta ilmastotoimien vahvistamisessa.

2. Ketkä osallistuvat?

Osallistamisen idea ei rajaa ennalta osallistujia. Osallistamisella pyritään aktiivisuuteen, jolla on todellista vaikutusta. Osallistaminen voi lähteä kunnista, yhdistyksistä tai yrityksistä sekä valtakunnallisista tai alueellisista julkisen sektorin muutokseen tähtäävistä hankkeista, joihin tarvitaan laajaa osallistumista. Osallistamisen laatu on kuitenkin tärkeämpää kuin sen määrä.

3. Ilmastotoimien vaikutukset

Ilmastotoimien yhteiskunnalliset vaikutukset laajenevat ja syvenevät, kun otetaan askeleita kohti ilmastonmuutoksen hillinnän ja sopeutumisen vaativia tavoitteita. Ilmastopolitiikka on perustunut pitkälti arviointiin ilmastonmuutoksen vaikutuksista luonnonympäristöön ja näiden vaikutusten seurauksista ihmisten elinympäristöön. Ilmastotoimilla on kuitenkin monimuotoisia vaikutuksia paitsi ympäristöön myös ihmisten hyvinvointiin. Osallistamisella kasvatetaan ymmärrystä siitä, miten ilmastotoimet vaikuttavat hyvinvointiin. Vaikutusten arvioinnin ohella osallistaminen auttaa ilmastopolitiikkaan kytkeytyviä toimijoita ymmärtämään ja käsittelemään vaikutusten esiin nostamia huolia sekä neuvottelemaan vaikutusten hyväksyttävyydestä ja mahdollisista kompensatioista. Ilmastotoimien vaikutusten arvioinnissa on myös ennakoitava teknologisesti ja taloudellisesti perusteltujen toimien sosiaalisia vaikutuksia.

4. Osallistaminen ja arjen uudet käytännöt

Osallistamisella tulee tavoitella pitkävaikutteista aktiivisuutta ja toimijoiden sitouttamista ilmastomyönteisiin käytäntöihin. Muutoksia on tarpeen tuottaa arjen tasolla niin että muutokset ovat ymmärrettäviä, toimivia ja kohtuullisia suhteessa toimijoiden resursseihin.

5. Osallistamisen vaikuttavuus

Osallistaminen toimii parhaiten pitkäjänteisenä prosessina, johon toimijat ovat sitoutuneet. Tarvitaan siis seuraamuksellinen prosessi niin, että toimijat kokevat, että heidän sitoutumisellaan ja toiminnallaan on todellista vaikutusta. Osallistuminen prosessina lisää yhteisöllisiä voimavaroja vastata uusiin haasteisiin ja arvioida, miten toimivia ja vaikuttavia ajankohtaiset käytännöt ovat.

6. Ilmastotoimilla on terveys- ja hyvinvointivaikutuksia

Ilmastotoimilla on suoria terveysvaikutuksia esimerkiksi kaupunkirakenteen tiivistämisen, liikenteen kulkutapamuutosten tai uusien ravintosuositusten seuraamisen kautta. Ilmastotoimilla on myös terveyttä laajempia hyvinvointivaikutuksia, jotka voivat kiteytyä joko myönteisinä tai kielteisinä kokemuksina lähiyhteisössä. Työpajoissa tunnistetut hyvinvointivaikutukset liittyivät eriarvoisuuteen, henkiseen hyvinvointiin sekä elämäntapaan ja yhteisöön kohdistuviin muutoksiin. Osallisuutta ja

vaikuttajuutta ilmastotoimiin pidetään yleisesti myönteisenä kokemuksena, eriarvoisuutta kielteisenä.

7. Sosiaali- ja terveyssektorin osallistaminen on tärkeä lisäresurssi ilmastotoimiin

Ilmastotoimien vahvistuminen tulee näkymään yhä enemmän ihmisten arjessa. Sosiaali- ja terveyssektorin toimijat ovat perinteisesti lähellä ihmisten arkea, sen sujuvuuden arviointia ja ihmisten kokemuksellista hyvinvointia. Tämän sektorin osallistaminen ilmastotoimiin on tärkeä lisäresurssi yhteiskunnan voimavaroihin ilmastonmuutoksen hillinnässä ja etenkin siihen sopeutumisessa.

8. Ilmastotoimien sosiaalinen hyväksyttävyyys, sitoutuminen ja vaikuttaminen

Demokraattisessa yhteiskunnassa yhteiskuntapoliittisten toimien sosiaalinen hyväksyttävyyys on tärkeä yhteiskunnan toimintakykyä lujittava asia. Hyväksyttävyyteen vaikuttavat toimien koettu oikeudenmukaisuus ja hyötyjen suhde haittoihin, ymmärrys toimien vaikutuksesta ja tavoitteista, toimien suhde omiin intresseihin sekä sidosryhmien tuki toimille.

Toimien hyväksyttävyyys ei kuitenkaan riitä, kun ajatellaan vahvoja ilmastotoimia, sillä niiden edistäminen edellyttää laajalti aktiivista panosta kansalaisilta ja yhteisöllisiltä toimijoilta. Sen lisäksi että arkisessa viestinnässä tähdennetään ilmastotekojen tärkeyttä, on myös luotava perusvalmiuksia toimia vahvojen ilmastotekojen maailmassa. Tässä on tärkeä rooli ilmastokasvatuksella, joka voi tukea osallistumista, sitoutumista ja osallisuutta vaikuttamalla maailmankuvaan ja arkisiin taitoihin. Myös valmius ottaa vastaan uutta tietoa ilmastonmuutoksen etenemisestä ja ilmastotoimien vaikutuksesta on tärkeitä.

9. Osallistamisen visiot vaihtelevat

Osallistamisen myönteisissä visioissa korostuu älykkään kaupungin mahdollisuus, jossa vuorovaikutus ilmastotoimissa ja kaupunkisuunnittelussa on merkittävää. Teknologiselta muutokselta odotetaan apua arjen sujuvuuteen erityisesti liikenteessä ja energiahuollossa. Odotetaan myös kuluttajuuden kulttuuriin suurta muutosta, jossa säästäväisyys ja kierrätys kuuluvat kaikkien arkeen.

Riskinä tunnistetaan osallistumisen ja muiden resurssien epätasainen jakautuminen eri väestöryhmien kesken ja siitä seuraava eriarvoistuminen myös terveyden ja hyvinvoinnin osalta. Lisäksi pohdintaa aiheuttaa henkisen hyvinvoinnin kysymykset. Kysytään, osataanko osallistamisen kautta vastata riittävästi etenkin nuorissa ilmenevään ilmastoahdistukseen niin, että tämä ahdistus ei tuota passiivisuutta tai vastareaktiota vahvoille ilmastotoimille.

10. Ilmastotoimista ja osallistamisesta tarvitaan lisää tutkimusta

Osallistaminen viittaa julkiseen yhteiskuntapoliittiseen toimintaan ja sen edellytysten arviointiin. Osallistaminen liittyy olennaisesti osallistumisen muotoihin ja osallisuuden kokemukseen. Ilmastotoimien vaikutuksesta on tästä näkökulmasta tehty vain vähän tutkimusta. Monitieteellinen toimintatutkimuksen näkökulmaan nojaavaa tutkimus soveltuu erityisesti osallistamisen menetelmien testaamiseen ja kehittämiseen. Toimintatutkimuksessa osallistetaan tutkimuksen keinoin kansalaisia ja eri toimijoita rajatuissa hankkeissa yhteiseen tiedon tuottamiseen. Kulttuurisen muutoksen

resurssien arviointi edellyttää myös kansallisen tason perustutkimusta aihepiiristä ja aloitteellisuutta kansainvälisesti vertailevassa tutkimuksessa.

Lähteet

Adger, W. N., Arnell, N. W., & Tompkins, E. L. (2005): Successful adaptation to climate change across scales. *Global environmental change* 15:2, 77–86. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2004.12.005>.

Adger, W. N., Paavola, J., Huq, S. & Mace, M. J. (toim.) (2006): *Fairness in adaptation to climate change*. Cambridge: MIT press.

Allardt, E. (1976): *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo, Helsinki: WSOY.

Arnstein, S. R. (1969): A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of planners* 35:4, 216–224. Saatavilla <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>.

Assefa, B. & Frostell, B. (2007): Social sustainability and social acceptance in technology assessment: A case study of energy technologies. *Technology in Society* 29:1, 63–78. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2006.10.007>.

Aston, L. M., Smith, J. N. & Powles, J. W. (2012): Impact of a reduced red and processed meat dietary pattern on disease risks and greenhouse gas emissions in the UK: a modelling study. *BMJ Open* 2:5, 1–9. Saatavilla <http://bmjopen.bmj.com/content/2/5/e001072>.

Bain, P. G., Milfont, T. L., Kashima, Y., Bilewicz, M., Doron, G., Gardarsdottir, R.B. ym. (2016): Co-benefits of addressing climate change can motivate action around the world. *Nature Climate Change* 6:2, 154–157. Saatavilla <https://www.nature.com/articles/nclimate2814>.

Bizikova, L., Rothman, D., Boardley, S., Mead, S. & Kuriakose, A. (2014): Participatory scenario development and future visioning in adaptation planning: Lessons from experience. Part I. IISD Working paper. Winnipeg: International Institute for Sustainable Development. Saatavilla <https://www.iisd.org/sites/default/files/publications/participatory-scenario-development-future-visioning-adaptation-lessons-part-i.pdf>.

Blue, G. (2015): Public deliberation with climate change: Opening up or closing down policy options? *Review of European, Comparative & International Environmental Law* 24:2, 152–159. Saatavilla <https://doi.org/10.1111/reel.12122>.

Bojovic, D., Bonzanigo, L., Giupponi, C. & Maziotis, A. (2015): Online participation in climate change adaptation: A case study of agricultural adaptation measures in Northern Italy. *Journal of Environmental Management* vol. 157, 8–19. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2015.04.001>.

Braun, R. (2010): Social participation and climate change. *Environment, Development and Sustainability* 12:5, 777–806. Saatavilla <https://doi.org/10.1007/s10668-009-9224-1>.

Cai, W., Hui J., Wang C., Zheng, Y., Zhang, X., Zhang, Q. & Gong, P. (2018): The Lancet Countdown on PM_{2.5} pollution-related health impacts of China's projected carbon dioxide mitigation in the electric power generation sector under the Paris Agreement: a modeling study. *The Lancet Planetary Health* 2:4, e151–e161. Saatavilla [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(18\)30050-0](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(18)30050-0).

- Campagnolo, L., Carraro, C., Davide, M., Eboli, F., Lanzi, E. & Parrado, R. (2016): Can climate policy enhance sustainability? *Climatic Change* 137:3–4, 639–653.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10584-016-1701-6>.
- Cheng, J. J. & Berry, P. (2013): Health co-benefits and risks of public health adaptation strategies to climate change: a review of current literature. *International Journal of Public Health* 58:2, 305–311.
 Saatavilla <https://doi.org/10.1007/s00038-012-0422-5>.
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2017): Bisnes ja ilmastonmuutos. EK:n tutkimuksen tuloksia, 2017. Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto. Saatavilla https://ek.fi/wp-content/uploads/Bisnes_ja_ilmastonmuutos_tutkimus_2017_final.pdf.
- Few, R., Brown, K. & Tompkins, E. L. (2007): Public participation and climate change adaptation: avoiding the illusion of inclusion. *Climate Policy* 7:1, 46–59. Saatavilla <https://doi.org/10.1080/14693062.2007.9685637>.
- Fiack, D. & Kamieniecki, S. (2017): Stakeholder engagement in climate change policymaking in American cities. *Journal of Environmental Studies and Sciences* 7:1, 127–140. Saatavilla <https://doi.org/10.1007/s13412-014-0205-9>.
- Friel, S., Marmot, M., McMichael, A. J., Kjellstrom, T. & Vågerö, D. (2008): Global health equity and climate stabilisation: a common agenda. *The Lancet* 372:9650, 1677–1683. Saatavilla [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(08\)61692-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)61692-X).
- Föhr, T. (2017): Keski-suomalaiset yritykset ilmastokasvattajina. Pro gradu -opinnäytetyö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, opettajankoulutuslaitos. Saatavilla <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/56321>.
- Hildén, M., Jordan A. & Rayner, T. (2014): Climate policy innovation: developing an evaluation perspective. *Environmental Politics* 23:5, 884–905. Saatavilla <http://dx.doi.org/10.1080/09644016.2014.924205>.
- Hirvilampi, T. & Helne, T. (2014): Changing paradigms: A sketch for sustainable wellbeing and ecosocial policy. *Sustainability* 6:4, 2160–2175. Saatavilla <https://doi.org/10.3390/su6042160>.
- Hiscock, R., Mudy, P., Braubach, M., Martuzzi, M., Perez, L. & Sabel, C. E. (2014): Wellbeing impacts of city policies for reducing greenhouse gas emissions. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 11:12, 12312–12345. Saatavilla <https://doi.org/10.3390/ijerph111212312>.
- Hourdequin, M., Landres, P., Hanson, M. J. & Craig, D. R. (2012): Ethical implications of democratic theory for U.S. public participation in environmental impact assessment. *Environmental Impact Assessment Review* vol. 35, 37–44. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2012.02.001>.
- Howlett, M. & Kemmerling, A. (2017): Calibrating climate change policies: the causes and consequences of sustained under-reaction. *Journal of Environmental Policy & Planning* 19:6, 625–637. Saatavilla <https://doi.org/10.1080/1523908X.2017.1324772>.

- Huitema, D., Jordan, A., Massey, E., Rayner, T., van Asselt, H., Haug, C., Hildingsson, R., Monni, S. & Stripple, J. (2011): The evaluation of climate policy: theory and emerging practice in Europe. *Policy Sciences* 44:2, 179–198. Saatavilla <https://link.springer.com/article/10.1007/s11077-011-9125-7>.
- Häikiö, L. & Lehtonen, P. (2016): Osallisuus aluekehittämisessä: Menetelmät ja prosessit. Pääkirjoitus. *Yhteiskuntasuunnittelu* 54:1. Saatavilla <http://www.yss.fi/journal/osallisuus-aluekehittamisessa-menetelmat-ja-prosessit/>.
- Ilmastolaki 609/2015. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150609>.
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017): Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. *THL työpaperi* 33/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>.
- Jokihaara, H. (2017): Ilmastopolitiikka: monien vai harvojen politiikkaa? Diskurssianalyttinen tutkimus Suomen ilmastolaista, kuntien asiakirjoista ja asiantuntijahaastatteluista paikallistason näkökulmasta. Pro gradu –opinnäytetyö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201712114602>.
- Jordan, A. J., Huitema, D., Hidén, M., van Asselt, H., Rayner, T. J., Schoenefeld, J. J., Tosun, J., Forster, J. & Boasson, E. L. (2015): Emergence of polycentric climate governance and its future prospects. *Nature Climate Change* vol. 5, 977–982. Saatavilla http://www.sd-research.org.uk/sites/default/files/publications/NCC_emergence%20of%20polycentric%20climate%20governance.2015.pdf.
- Kaljonen, M. (2008): Bringing back the lost biotopes: The practice of regional biodiversity management planning in Finland. *Journal of Environmental Policy & Planning* 10:2, 113–132. Saatavilla <https://doi.org/10.1080/15239080801928394>.
- Klinsky, S., & Dowlatabadi, H. (2009): Conceptualizations of justice in climate policy. *Climate Policy* 9:1, 88–108. Saatavilla <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3763/cpol.2008.0583b>.
- Koch, M., Gullberg, A. T. & Schoyen, M. A. (2016): Sustainable welfare in the EU: Promoting synergies between climate and social policies. *Critical Social Policy* 36:4, 704–715. Saatavilla <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0261018316654614>.
- Koljonen, T., Soimakallio, S., Asikainen, A., Lanki, T., Anttila, P., Hilden, M. ym. (2017): Energia- ja ilmastostrategian vaikutusarviot: Yhteenvetoraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 21/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla <http://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=16902>.
- Kortetmäki, T. (2016): Reframing climate justice: a three-dimensional view on just climate negotiations. *Ethics, Policy & Environment* 19:3, 320–334.
- Krueger, A. B. & Stone, A. A. (2014): Progress in measuring subjective well-being. *Science* 346:6205, 42–43. Saatavilla <http://science.sciencemag.org/content/346/6205/42.full>.
- Kyllönen, S. (2011): Public participation and the legitimacy of climate policies: Efficacy versus democracy? *Environmental Political Philosophy. Praxiology: The International Annual of Practical*

- Philosophy and Methodology vol. 19, 113–137. Saatavilla https://www.researchgate.net/publication/285677878_Public_participation_and_legitimacy_of_climate_policies_efficacy_vs_democracy.
- Leemann, L. & Hämäläinen, R-M. (2016): Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. Yhteiskuntapolitiikka 81:5, 586–594. Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016102725606>.
- Leppo, K., Ollila, E., Peña, S., Wismar, M. & Cook, S. (2013): Health in all policies – seizing opportunities, implementing policies. Julkaisuja (STM): 2013:9. Helsinki: Sosiaali ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3407-8>.
- Lidskog, R. & Elander, I. (2010): Addressing climate change democratically. Multi-level governance, transnational networks and governmental structures. Sustainable development 18:1, 32–41. Saatavilla <https://doi.org/10.1002/sd.395>.
- Loo, C. (2014): The role of community participation in climate change assessment and research. Journal of Agricultural and Environmental Ethics 27:1, 65–85. Saatavilla <https://doi.org/10.1007/s10806-013-9452-0>.
- Lorenzoni, I., Nicholson-Cole, S. & Whitmarsh, L. (2007): Barriers perceived to engaging with climate change among the UK public and their policy implications. Global Environmental Change 17:3–4, 445–459. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2007.01.004>.
- Maor, M., Tosun, J. & Jordan, A. (2017): Proportionate and disproportionate policy responses to climate change: core concepts and empirical applications. Journal of Environmental Policy & Planning 19:6, 599–611. Saatavilla <https://doi.org/10.1080/1523908X.2017.1281730>.
- Mauser, W., Klepper, G., Rice, M., Schmalzbauer, B. S., Hackmann, H., Leemans, R. & Moore, H. (2013): Transdisciplinary global change research: the co-creation of knowledge for sustainability. Current Opinion in Environmental Sustainability 5:3–4, 420–43. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2013.07.001>.
- Measham, T. G., Preston, B. L., Smith, T. F., Brooke, C., Gorddard, R., Withycombe, G. & Morrison, C. (2011): Adapting to climate change through local municipal planning: barriers and challenges. Mitigation and adaptation Strategies for Global Change 16:8, 889–909. Saatavilla <https://doi.org/10.1007/s11027-011-9301-2>.
- Mela, H. & Hildén, M. (2012): Evaluation of climate policies and measures in EU member states – examples and experiences from four sectors. The Finnish Environment 19/2012. Helsinki: Finnish Environment Institute. Saatavilla https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38749/FE19_2012.pdf?sequence=1.
- Mental Health Centre North Zealand (2018): The WHO-5 website. Internet-sivu. Saatavilla <https://www.psykiatri-regionh.dk/who-5/Pages/default.aspx>.

- Murray, C. J. L. & Lopez, A. D. (2013): Measuring the global burden of disease. *New England Journal of Medicine* 369:5, 448–457. Saatavilla <https://search.proquest.com/docview/1416937383?accountid=11774>.
- Niemeyer, S. (2014): A Defence of (deliberative) democracy in the anthropocene. *Ethical Perspectives* 21:1, 15–45. Saatavilla https://www.researchgate.net/publication/278093181_A_Defence_of_Deliberative_Democracy_in_the_Anthropocene.
- Nissinen, A., Heiskanen, E., Perrels, A., Berghäll, E., Liesimaa, V. & Mattinen M. K. (2015): Combinations of policy instruments to decrease the climate impacts of housing, passenger transport and food in Finland. *Journal of Cleaner Production* vol. 107, 455–466. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.08.095>.
- Nivala, E. & Ryyänen, S. (2013): Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* vol. 14, 14–41. Saatavilla <http://www2.uef.fi/documents/1381035/2330652/NivalaRyyan%C3%A4nen2013.pdf>.
- Owens, S., Rayner, T. & Bina, O. (2004): New agendas for appraisal: Reflections on theory, practice and research. *Environment and Planning A: Economy and Space* 36:11, 1943–1959. Saatavilla <https://doi.org/10.1068/a36281>.
- Palm, J. & Thoresson, J. (2014): Strategies and implications for network participation in regional climate and energy planning. *Journal of Environmental Policy & Planning* 16:1, 3–19. Saatavilla <https://doi.org/10.1080/1523908X.2013.807212>.
- Perez, L., Trüeb, S., Cowie, H., Keuken, M. P., Mudu, P., Ragetti, M. S., Sarigiannis, D. A., Tobollik, M., Tuomisto, J., Vienneau, D., Sabel, C. & Künzli, N. (2015): Transport-related measures to mitigate climate change in Basel, Switzerland: A health-effectiveness comparison study. *Environment International* vol. 85, 111–119. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.envint.2015.08.002>.
- Peters, B. G., Jordan, A. & Tosun, J. (2017): Over-reaction and under-reaction in climate policy: an institutional analysis. *Journal of Environmental Policy & Planning* 19:6, 612–624. Saatavilla <https://doi.org/10.1080/1523908X.2017.1348225>.
- Pihkala, P. (2017): Miksi ilmastonmuutoksesta on niin vaikea puhua? Monitieteisiä näkökulmia. *Tieteessä tapahtuu* 35:1, 23–29. Saatavilla <https://journal.fi/tt/article/view/60786/22591>.
- Pina, V., Torres, L. & Royo, S. (2017): Comparing online with offline citizen engagement for climate change: Findings from Austria, Germany and Spain. *Government Information Quarterly* 34:1, 26–36. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.giq.2016.08.009>.
- Puupponen, A., Kortetmäki, T., Paloviita, A., Järvelä, M. (2015): Social acceptance of climate change adaptation in farms and food enterprises: A case study in Finland. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food* 22:2, 105–123. Saatavilla <http://www.ijisaf.org/contents/22-2/puupponen/index.html>.
- Raivio, H. & Karjalainen, J. (2013): Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Era, T. (toim.): Osallisuus –

- oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Jyväskylä 2013, 12–34. Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Reed, M. S. (2008): Stakeholder participation for environmental management: a literature review. *Biological conservation* 141:10, 2417–2431. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2008.07.014>.
- Remais, J. V., Hess, J. J., Ebi, K. L., Markandya, A., Balbus, J. M., Wilkinson, P., Haines, A. & Chalabi, Z. (2014): Estimating the health effects of greenhouse gas mitigation strategies: addressing parametric, model, and valuation challenges. *Environmental Health Perspectives* 122:5, 447–455. Saatavilla <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24583270>.
- Renn, O. (2006): Participatory processes for designing environmental policies. *Land Use Policy* 23:1, 34–43. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2004.08.005>.
- Rifkin, S. (2014) Examining the links between community participation and health outcomes: a review of the literature. *Health Policy and Planning* 29:2, 98–106. Saatavilla <https://doi.org/10.1093/heapol/czu076>.
- Rojas-Rueda, D., de Nazelle, A., Teixidó, O. & Nieuwenhuijsen, M. J. (2013): Health impact assessment of increasing public transport and cycling use in Barcelona: A morbidity and burden of disease approach. *Preventive Medicine* 57:5, 573–579. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2013.07.021>.
- Rosenström, U. & Kyllönen, S. (2007): Impacts of a participatory approach to developing national level sustainable development indicators in Finland. *Journal of Environmental Management* 84:3, 282–298. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2006.06.008>.
- Rouvinen-Wilenius, P. & Koskinen-Ollonqvist, P. (2011): Tasa-arvo ja osallisuus väylä terveyteen. Järjestöt suunnan näyttäjinä. Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja 9/2011. Helsinki: Terveyden edistämisen keskus (nyk. SOSTE). Saatavilla https://www.soste.fi/media/pdf/julkaisut/tasa-arvo_ja_osallisuus_2012.pdf.
- Royo, S. & Yetano, A. (2015): “Crowdsourcing” as a tool for e-participation: two experiences regarding CO2 emissions at municipal level. *Electronic Commerce Research* 15:3, 323–348. Saatavilla <https://doi.org/10.1007/s10660-015-9183-6>.
- Rydin, Y. & Pennington, M. (2000): Public participation and local environmental planning: The collective action problem and the potential of social capital. *Local Environment* 5:2, 153–169. Saatavilla <https://doi.org/10.1080/13549830050009328>.
- Sanderson, I. (2000): Evaluation in complex policy systems. *Evaluation* 6:4, 433–452. Saatavilla <https://doi.org/10.1177/13563890022209415>.
- Sarzynski, A. (2015). Public participation, civic capacity, and climate change adaptation in cities. *Urban Climate* vol. 14, 52–67. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.uclim.2015.08.002>.

Seppälä, J., Mäenpää, I., Koskela, S., Mattila, T., Nissinen, A., Katajajuuri, J. M., Härmä, T., Korhonen, M-R., Saarinen M. & Virtanen, Y. (2009): Suomen kansantalouden materiaalivirtojen ympäristövaikutusten arviointi ENVIMAT-mallilla. Suomen ympäristö 20/2009. Helsinki: Suomen ympäristökeskus. Saatavilla https://www.motiva.fi/files/4771/Suomen_kansantalouden_materiaalivirtojen_ymparistovaikutusten_arviointi_ENVIMAT-mallilla.pdf.

Setälä, M. (2003): Demokratian arvo: Teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet. Helsinki: Gaudeamus.

Soimakallio, S., Hildén, M., Lanki, T., Eskelinen, H., Karvosenoja, N., Kuusipalo, H., Lepistö, A., Mattila, T., Mela, H., Nissinen, A., Ristimäki, M., Rehunen, A., Repo, A., Salonen, R., Savolahti, M., Seppälä, J., Tiittanen, P. & Virtanen, S. (2017): Energia- ja ilmastostrategian ja keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman ympäristövaikutusten arviointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 59/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-444-3>.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2016): Säädosvaikutusten arviointi ihmisiin kohdistuvien vaikutusten näkökulmasta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2/2016. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3771-0>.

Suchman, M. C. (1995): Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *The Academy of Management Review* 20:3, 571–610. Saatavilla <https://search.proquest.com/docview/210941848?accountid=11774>.

Thomas, F., Sabel, C. E., Morton, K., Hiscock, R. & Depledge, M. H. (2014): Extended impacts of climate change on health and wellbeing. *Environmental Science & Policy* vol. 44, 271–278. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2014.08.011>.

Tolppanen, S., Aarnio-Linnanvuori, E., Cantell, H & Lehtonen, A. (2017): Pirullisen ongelman äärellä. Kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen polkupyörämalli. *Kasvatus* 48:5, 456–468.

Valtioneuvosto (2002): Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittämisestä. Saatavilla https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/selonteko/Documents/vns_3+2002.pdf.

Valtioneuvosto (2018): Maakunnan tehtävät. Internet-sivu. Saatavilla <http://alueuudistus.fi/tehtavat>.

Vedung, E. (2010): Utvärdering i politik och förvaltning. Malmö: Studentlitteratur.

Wallerstein, N. (2006): What is the evidence on effectiveness of empowerment to improve health? Health Evidence Network report. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe's Health Evidence Network. Saatavilla http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0010/74656/E88086.pdf?ua=1.

Watts, N., Adger, W. N., Agnolucci, P., Blackstock, J., Byass, P., Cai, W. ym. (2015): Health and climate change: policy responses to protect public health. *The Lancet* 386:10006, 1861–1914. Saatavilla [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(15\)60854-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(15)60854-6).

Willis, R. (2018): Constructing a 'representative claim' for action on climate change: Evidence from interviews with politicians. *Political Studies*. Ennakkojulkaisu 6.2.2018. Saatavilla <https://doi.org/10.1177/0032321717753723>.

Liite 1. Osallistaminen ilmastopolitiikassa –työpajojen prosessikuvaus

Hankkeessa järjestettiin kolme työpajaa, jotka lähestyivät ilmastopolitiikan terveys- ja hyvinvointivaikutuksia sekä niiden arviointia ja tähän liittyvää osallistamista kolmesta eri näkökulmasta:

1. Ilmastonmuutoksen terveys- ja hyvinvointivaikutukset
2. Ilmastotoimien sosiaalinen hyväksyttävyyden ja hyvinvointivaikutusten kannalta
3. Osallistamisen visiot terveyden ja hyvinvoinnin alueella

Osallistajat (15-20 hlöä/työpaja) valittiin jo tunnettuja kontakteja sekä lumipallomenetelmää hyödyntäen. Tämä oli tarkoituksenmukaista, sillä työpajoihin haluttiin juuri tiettyjen tutkimusalojen, julkisten tahojen sekä järjestöjen edustajia. Osallistujia saatiin melko helposti riittävä määrä, vaikka kieltäytymisiä kohdattiin (aikataulusyyt tai epäilyt aiheen relevanssista omaan asemaan nähden). Pajojen tärkein työskentelymuoto olivat ryhmäkeskustelut, joiden sisältö runsasta ja monipuolista. Keskustelut nauhoitettiin ja litteroitiin, minkä lisäksi ryhmien keskeiset pohdinnat ja vastaukset tehtävänantoihin kirjattiin erillisiin kirjauspohjiin. Kirjauksesta huolehti ulkopuolinen sihteeri, joka ei osallistunut keskusteluun.

Hankkeen tutkijajäsenet osallistuivat keskusteluryhmiin ja ohjasivat keskusteluprosessia tarvittaessa niin, että keskustelu pysyi aiheessa ja tehtävänannot saatiin käsiteltyä. Viimeisessä pajassa rooli oli myös sisällöllisesti aktiivisempi, mutta rooli oli enemmänkin vertaiskeskustelija kuin puheenjohtaja. Työpajoissa noudatettiin siis toimintatutkimuksellista otetta, jossa tutkijat omaksuvat roolin aktiivisina tutkija-toimijoina eivätkä ole passiivisia ulkopuolisia tarkkailijoita. Tämä nähtiin hedelmälliseksi etenkin aiheen suhteellinen outous ja käsitteellinen haastavuus huomioon ottaen.

Ensimmäinen työpaja (28.3.2017)

Ensimmäisen työpajan osallistujajoukko koostui terveys- ja hyvinvointiteemojen asiantuntijoista, pääosin tutkijoista. Edustettu tieteenalojen kirjo oli monipuolinen, mikä varmisti laajan näkökulman teemoihin.

Työpaja koostui kahdesta tehtävästä (1-1,5h/tehtävä). Osallistajat jaettiin neljään ryhmään (3-5 hlöä + sihteeri).

Ensimmäisenä tehtävänä oli tunnistaa Energia- ja ilmastostrategiaan nostettujen ilmastotoimien terveys- ja hyvinvointivaikutuksia ryhmälle annetun aiheen rajoissa. Aihealueet olivat yhdyskuntarakenne ja liikenne; kulutus ja ravinto; sosiaaliset vaikutukset ja eriarvoisuus; energia. Tunnistetut vaikutukset ja niiden syntymekanismit kirjattiin erilliseen kirjauspohjaan.

Toista tehtävää varten ryhmät sekoitettiin niin, että mahdollisuuksien mukaan uusissa ryhmissä oli edustaja jokaisesta ykköstehtävän aihealueesta. Aikataulusyistä osallistujia lähti pois ennen toista tehtävää, joten ryhmiä jäi jäljelle kolme. Uusien ”sekaryhmien” tehtävänä oli arvioida ykkösosiossa tunnistettujen vaikutusten merkittävyyttä sekä toivottavuutta. Samalla keskusteltiin, miten tällaisia vaikutuksia voitaisiin mitata ja verrata erityyppisten toimenpiteiden välillä ja millaista tutkimustietoa tarvitaan lisää.

Työpajan tuloksena saatiin lista ilmastotoimien mahdollisista vaikutuksista hyvinvointiin ja terveyteen sekä näiden vaikutusten tai niihin liittyvien toimien hyväksyttävyydestä ja merkittävyydestä. Toimet myös luokiteltiin vaikutusten merkittävyyden osalta neljään eri tärkeysluokkaan (ryhmien näkemykset erosivat toisistaan, joten saatu tulos on synteesi). Lisäksi työpajassa kirjattiin ylös tutkimustarpeita ilmastotoimien vaikutuksiin liittyen.

Toinen työpaja (10.10.2017)

Toinen työpaja syventyi edellisessä pajassa tunnistettujen terveys- ja hyvinvointivaikutusten ja ilmastotoimien hyväksyttävyyden tarkasteluun. Osallistujiksi kutsuttiin edelliskerran osallistujia sekä järjestöjen ja hallinnon edustajia laajentamaan näkökulmaa. Työpajan alussa pidettiin kolme teemaan orientoivaa esitystä, minkä jälkeen vuorossa oli kaksi erillistä ryhmätyöskentelyn tehtävää.

Ensimmäistä tehtävää (noin 2h keskustelu) varten osallistujat jaettiin viiteen ryhmään (3-4 hlöä + sihteeri). Ryhmien tuli pohtia, mitä (sosiaalinen) hyväksyttävyyys tarkoittaa, mitkä tekijät siihen vaikuttavat sekä hyväksyttävyyden merkitystä ilmastopolitiikalle. Toisessa tehtävässä (reilu 1h, osallistujien poistuman vuoksi 3 pienryhmää) hyväksyttävyyys vietiin konkretiaan, ja ryhmiä pyydettiin poimimaan ensimmäisessä työpajassa tunnistetuista terveyden ja hyvinvoinnin kannalta merkittävistä ilmastotoimista ”parhaimmat” ja ”arveluttavimmat” toimet (kolme molempia).

Työpajan sisällöstä analysoitiin synteessinä yhteenveto hyväksyttävimmistä ja heikointa suosiota nauttivista ilmastotoimista (niiden terveys- ja hyvinvointivaikutusten näkökulmasta) ja näiden hyväksyttävyyteen vaikuttavista tekijöistä. Lisäksi syntyi teemoiteltu taulukko ilmastotoimien hyväksyttävyyteen yleisesti vaikuttavista tekijöistä (tässä fokus ei ollut terveydessä ja hyvinvoinnissa).

Kolmas työpaja (7.2.2018)

Kolmannessa työpajassa näkökulma vaihdettiin järjestöihin ja huomattava osa osallistujista edusti terveyteen tai hyvinvointiin liittyviä kansalaisjärjestöjä. Mukaan otettiin myös osallistujia aiemmista työpajoista, jotta keskusteluun saatiin jatkuvuutta. Kolmannessa työpajassa hyödynnettiin myös ulkopuolista fasilitoijaa.

Työpaja alkoi Ilmastopaneelin alustuksilla (3 kpl) osallistamisesta sekä ilmastotoimien yhteydestä terveyden kysymyksiin. Tämän jälkeen neljä järjestöä piti puheenvuorot siitä, miten ilmastoaihe näkyy

järjestön toiminnassa ja miten järjestö on osallistunut tai voisi osallistua ilmastopolitiikkaan tai ilmastotoimiin. Puheenvuoroista käytiin myös keskustelua (jonka osalta aika loppui selvästi kesken).

Työpajassa järjestettiin aiemmista poiketen vain yksi ryhmäkeskustelu (noin 1,5 h). Osallistujat jaettiin kolmeen pienryhmään ja heitä pyydettiin etsimään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisia Suomen ilmastotoimien pitäisi olla tulevaisuudessa (10, 20 ja 50 vuoden aikajänteellä) kansalaisen näkökulmasta?
2. Millä keinoin kansalaisyhteiskunta osallistuu ilmastopolitiikan suunnitteluun ja toteuttamiseen ja mitkä keinoista ovat vaikuttavampia?
3. Millaisia riskejä ja mahdollisuuksia ilmastopolitiikan toteuttamiseen sisältyy kansalaisen näkökulmasta?

Pienryhmät visualisoivat tuotoksensa papereille, jotka lopuksi esiteltiin kaikille osallistujille.

Liite 2. Työpajoihin osallistuneet organisaatiot

1. Allergia-, Iho- ja Astmaliitto ry
2. Elinkeinoelämän keskusliitto
 - Liikenne-, energia- ja ympäristöryhmä
3. Helsingin yliopisto
 - Valtiotieteellinen tiedekunta, sosiologia
 - Kasvatustieteellinen tiedekunta, kasvatustieteet
 - Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta, taloustieteet
 - Teologinen tiedekunta, systemaattinen teologia
4. Ilmastovanhemmat ry
5. Ilmatieteen laitos
6. Itä-Suomen yliopisto
 - Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, ympäristöpolitiikka
7. Jyväskylän yliopisto
 - Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteet
 - Kokkolan yliopistokeskus, sosiaalitieteet
 - Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta, opettajankoulutus
8. Lappeenrannan teknillinen yliopisto
 - School of Energy Systems, kestävyystutkimus
9. Luonnonvarakeskus
 - Biotalous ja ympäristö -yksikkö
10. Lääkäriin sosiaalinen vastuu ry
11. Sitra
 - Resurssiviisas kansalainen –tiimi
12. Sosiaali- ja terveysministeriö
 - Hyvinvointi- ja palveluosasto
13. Suomen Kuntaliitto
 - Alueet ja yhdyskunnat -yksikkö
14. Suomen luonnonsuojeluliitto
15. Suomen pyöräilyunioni ry
16. Suomen sosiaali ja terveys ry
17. Suomen ympäristökeskus
 - Ilmastonmuutoksen strateginen ohjelma
 - Ympäristöpolitiikkakeskus
 - Kulutuksen ja tuotannon keskus
18. Sydänliitto
19. Tampereen teknillinen yliopisto
 - Talouden ja rakentamisen tiedekunta, rakennustekniikka
20. Tampereen yliopisto

- Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, sosiaalipolitiikka
- Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, terveys sosiologia
- Johtamiskorkeakoulu, ympäristöpolitiikka

21. Tekniikka elämää palvelemaan ry

22. Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy

23. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

- Yhdenvertaisuus ja osallisuus -yksikkö
- Ympäristöterveys-yksikkö
- Kansanterveyden edistäminen -yksikkö
- Kansanterveyden arviointi ja ennakointi -yksikkö
- Sosiaalipolitiikan tutkimus -yksikkö
- Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen -yksikkö

24. Työterveyslaitos

25. Ympäristöministeriö

- Ympäristönsuojeluosasto